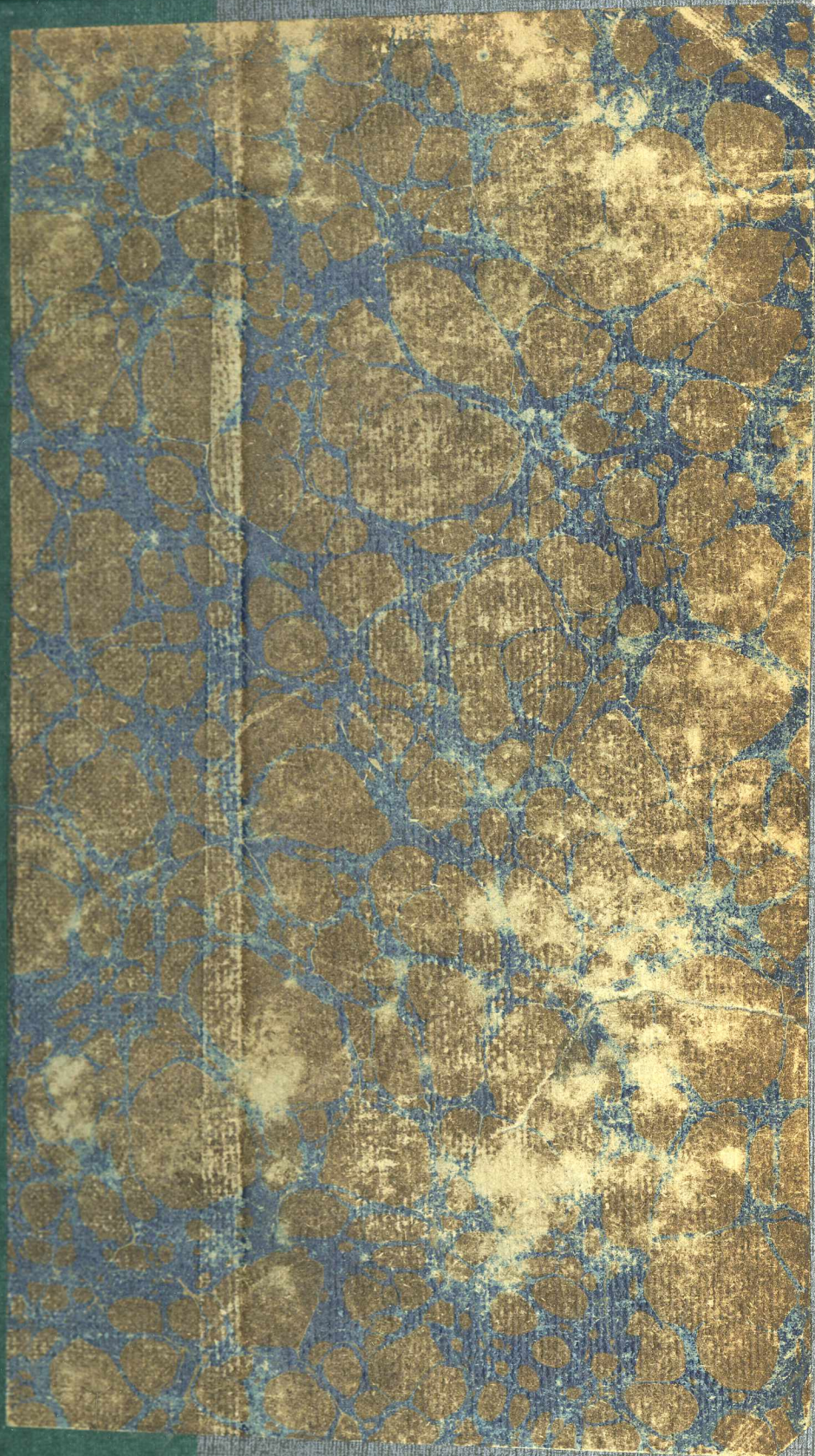

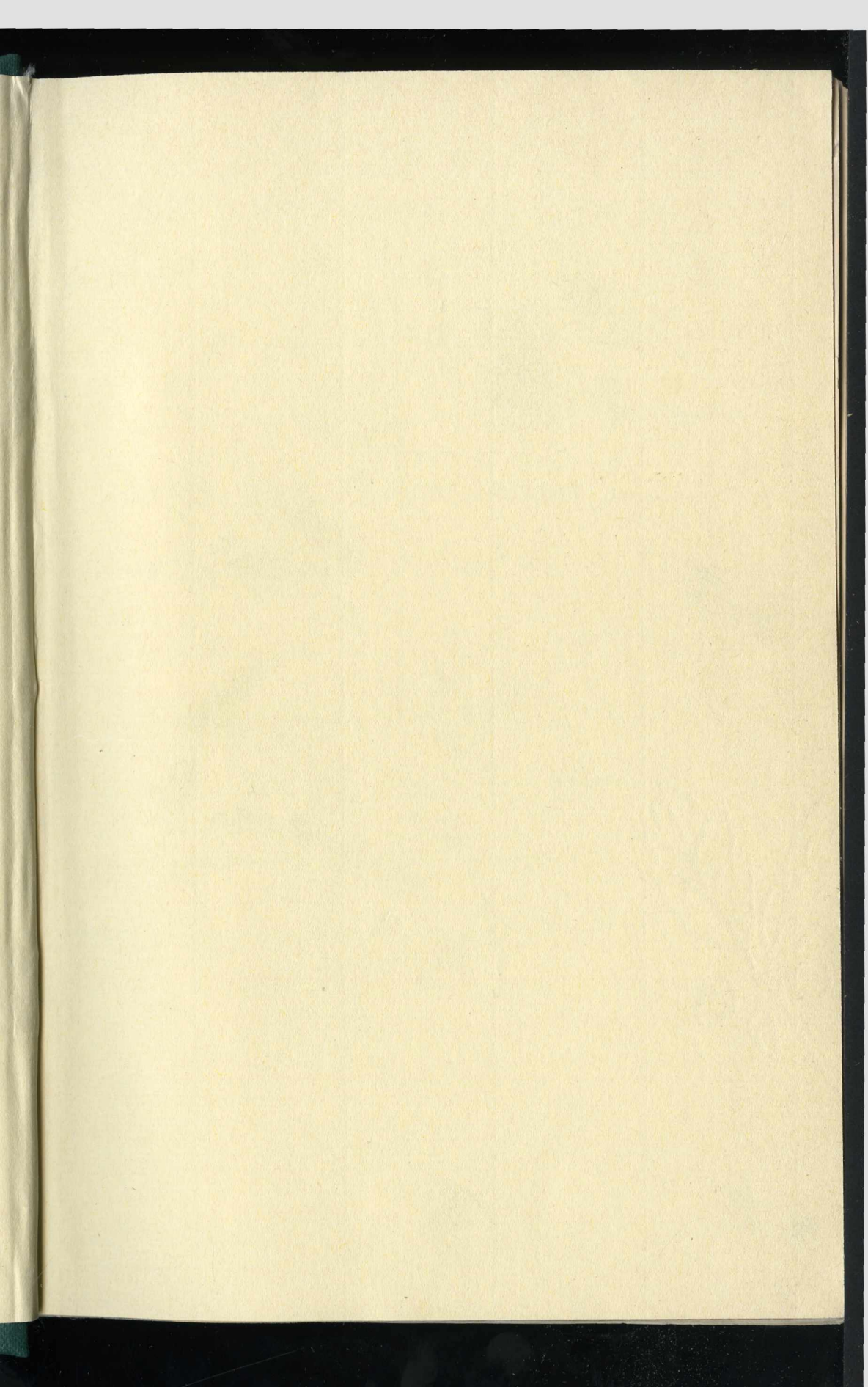
Politikai
röpiratok

123.

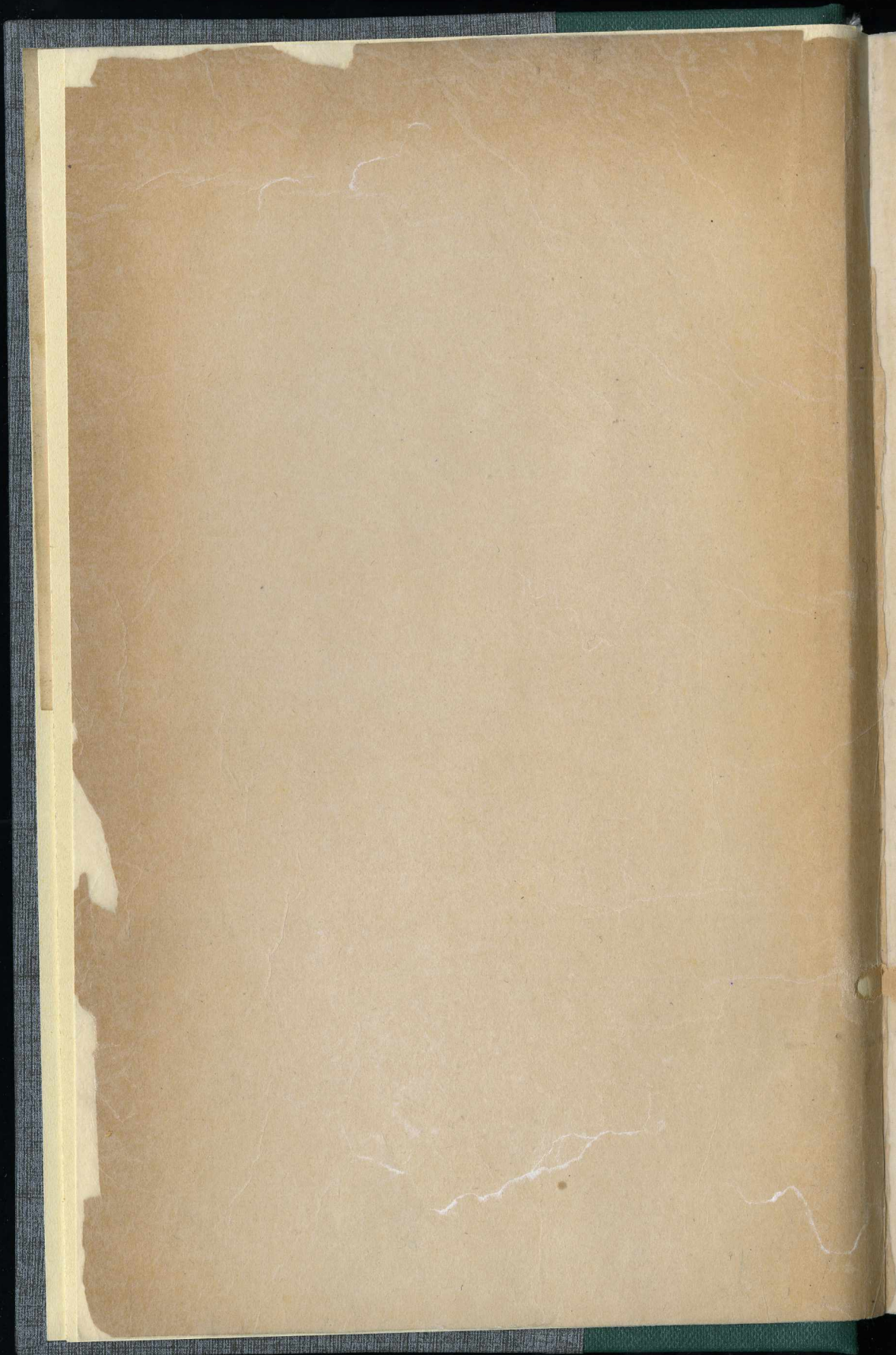
EX
LIBRIS
♦♦
DR
GEYSÆ
BALLAGI
♦♦

1067-1076

1. *Tiisjärven osittainen osakeyhtiö*. 1871.
2. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1874.
3. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1875.
4. *Kangasjärven osakeyhtiön osakeyhtiö*. 1875.
5. *Osakeyhtiö*. 1877.
6. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1877.
7. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1878.
8. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1880.
9. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1880.
10. *Kangasjärven osakeyhtiö*. 1880.

1) 0010006 813 627
2) 0010006 813 634
3) 0010006 813 641
4) 0010006 813 658
5) 0010006 813 665
6) 0010006 813 689
7) 0010006 813 696
8) 0010006 813 795
9) 0010006 813 901
10) 0010006 813 818

123
1067

ΕΙΣΦΟΡΑ.

FÖLDJÖVEDELMI ADÓ ATTIKÁBAN

A RENDKIVÜLI

HADI KÖLTSÉGEK

FEDEZÉSÉRE.

GÖRÖG FORRÁSOKBÓL

IRTA

✓ ABDAY ASZTRIK,

SZ. B. R. ÁLDÓZÁR, FÖGYMNASIUMI TANÁR.

PEST,

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1871. 123.

DE BALLAGI CEZA

A

CLASSICUS ÓKORI TANULMÁNYOK

KEDVELŐINEK.

4.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

PRINTED IN CANADA

ELŐSZÓ.

Az 1862-iki gymnasiumi tanárvizsgálati szabályzat szerint magamat a classica philologia tanítására az egész gymnasiumban képesíttetni akarván, a Magy. Kir. Gymnasiumi Tanárvizsgáló Bizottmány Elnökségétől az u. n. otthoni dolgozatok között első helyen a következő feladványt vettem : „*Adja elő görög forrásokból az attikai állam jövedelmeinek ama nemét, mely ειοφορά-nak neveztetett, s ítélje meg különösen Polluxnak ide vonatkozó helyét, valamint a legújabb írók nézeteit is.*“

Az otthoni, valamint a zárthelyi dolgozatok elfogadása után a szóbeli vizsgálat is megtörténvén a Pesten október 25. 1870. 336. szám alatt kelt képesítő okmányban említett feladványra készült dolgozat a következő birálatot nyerte : „*Ritka szorgalommal, beható tanulmány-nyal, éles ítészettel dolgozta ki az I-ső feladványt, mi azt tanúsítja, hogy szerző ur teljesen ismeri az e kérdésre vonatkozó vizsgálódásokat. A dolgozat méltó a kinyomatásra s bizonyosan tanulságos és élvezetes olvasmányul szolgálna a közönségnek.*“

Midőn e művet — a föntebbi sorokkal egyszerűen okát kívánva adni, miért jelent meg és miért a jelen alakban — változtatás nélkül nyilvánosság elé bocsátom, Télyf — tudós hellenistánk — szakértő kegyes bírálata remélnem engedi, hogy fogyatkozásai a szíves olvasó részéről is hasonló elnézésben részesülnek.

Esztergomban, november 12. 1870.

A szerző.

I.

Az attikai polgárok osztályozása, mint az εἰσφορά alapja.

A görög monda több különemű törzsfelosztásról szól, melyek még a legrégebb attikai királyok idejébe esnek. E felosztások azonban, ha csakugyan léteztek is valaha, a történeti korban már mind elenyésztek. Theseust, ki alatt az attikai állam már valószínűleg szerves egészszé fűződött egybe, csak azon osztályozás élte túl, mely szerént az összes népség négy törzsből állott ¹⁾, több alsó osztályozással; és ez maradt érvényben egész a hatodik század végeig.

Theseus idejében létezett ezen kívül már a szorosabb rendi osztályozás is nemesek-, földmivelők- és kézművesekre ²⁾. Mindezek azonban az alkotmány legközelebbi változtával tulajdonképi jelentőségöket már nagyrészt elvesztették.

Solon ugyanis, midőn az attikai állam élére állítva 594-ben K. e. (Ol. 46, 3.) archoni hivatalát elfoglalá,

¹⁾ *Συναγωγή τῶν Ἀττικῶν νόμων.* — Corpus Juris Attici, Graece et Latine. E fontibus composuit, commentario indicibusque instruxit Joannes Baptista Tély. Pestini et Lipsiae MDCCCLXVIII. — 5. — A régibb törzsfelosztásokat I. Wachsmuth. Hell. Alterthumskunde. Halle, 1846. I, 351.

²⁾ *Ἐνπατρίδαι, Γεωμόροι, Δημιουργοί.* — *Συναγωγή*, Commentarius 21.

új, célszerű törvényhozásra teljhatalommal ruháztatott fel ¹⁾; s e végre a koráig létezőtől egész alapjában el-
 ültő alkotmányt hozván be, az attikai állam életében új
 korszak megalapítójává lön.

Ha az élénk tüzött feladat határain túl terjeszkedni
 nem akarunk, nem lehet szándékunk Solon összes ál-
 lami intézvényeit, melyekben az aristokratikus multtal
 szakasztani kívánt, egyenként és hosszasan eléadni.
 Megemlítendő csupán, mi tárgyunk alapját képezi, hogy
 ő a legfőbb állampolgári jogok gyakorlására eddig ki-
 zárólag hivatott nemesség mellett arra az alsóbb osztá-
 lyukat is képeseknek nyilvánította; mindazáltal nem
 feltétlenül, hanem birtokarányosan. E célra az állam
 valamennyi polgárait ²⁾ négy osztályba sorozá ³⁾.

Az első osztályba tartoztak, kik saját földbirtokuk
 után legalább is 500 mérő évi jövedelemmel birtak akár
 gabnanemüekben, akár megfelelő bor- vagy olajban.
 (πενταχοσιομέδιμνοι = az ötszázmérősök osztálya).

A második osztálybeliek azok, kiknek legkisebb
 jövedelme 300 mérőre rugott. (ἵππεις = lovagok, mivel
 jövedelmök után lovas szolgálatra valának képesítve).

A harmadik osztályt képezték azok, kik egy pár
 igásmarhát tartottak, mint a kiknek legalább is 200
 mérő jövedelmök volt. (ζευγῖται = igások).

¹⁾ Plutarch. Solon 14 és 16. „... τὸν Σόλωνα τῆς πολιτείας διορ-
 θωτῆν καὶ νομοθέτην ἀπέδειξαν.

²⁾ Συναγωγὴ 10—20.

³⁾ Görög források : Plutarch. Solon élete. XVIII. Ugyanaz Aristid
 és Cato összehasonl. 1. — Aristoteles Politikája. II, 9, 4. — Pollux VIII,
 129—130. — Továbbá : Scholionok Pláto Respublikájához, 415 l.
 Bekker-kiad. — Scholionok Thucydideshez III, 16. — Lexica Segue-
 rina Bekker-kiad. 260, 267, 298. l. — Harpocr. ἵππας alatt. — Leg-
 nagyobb részben l. Συναγωγὴ 21, és Comm. 21. — Továbbá, de csak
 idézve : Tély. Solon adótörvényéről. A magy. tud. akad. nyelvoszt. jan.
 22-én, 1866. Értekezés,

Végre a negyedik osztály polgárai azok voltak, kiknek évi jövedelme nem ütötte meg a 200 méröt, vagy kiknek épen semmi földjödelmök sem volt; s ezeknek nagyobb számától az osztály is rólok neveztetett. ($\theta\eta\tau\epsilon\varsigma$ = bérért dolgozók.

Mielőtt Solon ez osztályozását néhány szóval jellemeznök, hogy azután tárgyunk kifejtésében annál akadálytalanabban haladhassunk, szükségesnek tartjuk megállapítani, vajjon Solon a harmadik osztályuak legkisebb jövedelmét csakugyan 200 mérőre ¹⁾ határozta-e ²⁾.

Boeckh ugyanis, a „classica philologia jelenkori fejedelemé“, a görög források egyhangu állítása ellenében az igásgazdák évi jövedelmét nem 200, hanem 150 mérőre teszi ³⁾. Igen természetes tehát, hogy az ugyanazon téren küzdők majdnem egész serege követi a „fejedelmet“ ez uton is, és többnyire csak 150 mérőben állapítják meg az igásgazdák legcsekélyebb évi jövedelmét. Így — különösen a németek ⁴⁾.

Nálunk — a classica philologia mezején több mint két évtized óta van ugyan vezér, kit bizton követni le-

¹⁾ Solon idejében 1 medimnus, vagy metretes száraz vagy folyó termék = 1 drachmával; Plut. Sol. 23. A medimnus ugyan csak $\frac{3}{4}$ metretesszel egyenlő; de míg a bor olcsóbb volt mint a gabna, addig az olaj meg drágább volt; és így átlag egy mérő bármily termék ára Solon idejében, mikor legolcsóbb vala, egy drachma volt. L. Boeckh. Die Staatshaushaltung der Athener. Berlin. 1817. II, 34; és I, 102, 107... — Egy attikai talentum = 60 mina, 1 mina = 100 drachma, 1 drachma = 6 obolus, 1 obolus = 8 chalkus, egy chalkus = 7 lepton. Egy talentum a mi pénziünk szerént = 2357 fr. 50 kr. I. P. Thewrewk Em. Róm. és Gör. Pénzszámítás 8 l.

²⁾ Egyéb eltéréseket l. Staatsh. II. 31.

³⁾ Staatsh. II, 32.

⁴⁾ Wachsmuth i. m. I, 479. — Schoemann. Griechische Alterthümer. Berlin. 1855. I, 331. — Hermann. Lehrbuch der griech. Staatsalterthümer. Heidelberg. 1841. 239. Szintén így a történetírók közül is igen sokan.

hetne, de a sereg nagyrészt hiányzik még. E vezér, ki Boeckhöt a classica philologia terén „fejedelmül“ tiszteli ¹⁾, a fejedelmi szónak is bátran ellenmond, midőn azt alaptalannak látja, mint épen a jelen kérdésben is. S mi nem kételkedünk e pontban inkább saját vezérünk, mint a közös fejedelem szavára hallgatni, nem, mivel amaz közelebb áll hozzánk, hanem mivel okadatolt véleménye saját kutatásaink után szerzett meggyőződésünkkel csakugyan inkább megegyezik.

De lássuk már, mi indította Boeckhöt arra, hogy a harmadik osztály legalsóbb fokú évi jövedelmét nem 200, hanem 150 mérőben állapítja meg.

Demosthenesnél ²⁾ Solon korából egy törvényt olvasunk, melyben meg van határozva, mennyi hozományt tartozik adni mindegyik felsőbb osztályu a negyedik osztályu nőrokonainak. E törvény értelmében tehát, ha csak maguk nem akarják nőül venni az illetőt, az ötszáz mérősök 500, a lovagok 300, az igásgazdák 150 drachma értékű hozomány adására köteleztetnek.

Látható ebből, hogy a két első osztályba tartozók épen annyit adtak hozományul, mennyi az egész, legkisebb, évi jövedelmök volt. S innen Boeckh per analogiam helyesen véli következtetni, hogy viszont az igásgazdák évi jövedelme sem lehetett több, mint a mennyit tartoztak adni szegényebb nőrokonaiknak hozományul, vagyis csak 150 mérő, mely megfelel ugyanannyi drachmának.

Am azonban itt a törvényhozó bölcsességét és méltányosságát is figyelembe kell venni. Solon t. i. igen jól

¹⁾ Solon adótörvényéről. A végén.

²⁾ *Τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότη ἐπιδοῦς, ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμῶν, ὁ δ' ἑξακοσιομέδιμνος ἑξακοσίας, ὁ δὲ ζυγίτης ἑκατὸν πενήκοντα, πρὸς οἷς αὐτῆς...* Makartatus ell. 1068.

tudta, hogy a harmadik osztálybelieknek sokkal több szegény nőrokonai vannak, mint az első és második osztályiaknak, mivel a harmadik osztálybeliek, már csak jövedelmöknél fogva is közelebb állottak a negyedik osztályu polgárokhoz, mint az első és második osztályiak, s így velök sokkal könnyebben is rokonságba jöhettek ez utóbbiaknál; kiknek tehát csak ritkán lehetett valamely szegény nőrokonuk a legelső osztályban. Már most, ha az igásgazdák, valahányszor szegény nőrokonuk ment férjhez, mindig egész évi jövedelmöket köteleztettek volna hozományul adni, felette keményen lettek volna ez által terhelve, mivel az bizony sokszor előfordulhatott. Ennélfogva Solon őket csak $\frac{3}{4}$ -résnyi jövedelmök átadására kötelezé elég méltányosan. Ellenben, minthogy ugyanazon eset az ötszázmérősök- és lovagokra nézve csak igen ritkán fordulhatott elé, ők tartoztak egész évi jövedelmöket átadni; egyrészt, mivel könnyen teheték, anélkül, hogy maguk mégis szükségét szenvedtek volna; másrészt, mivel már magasabb osztályozásuk, mintegy nagyobb állásuk is megkívánta, hogy rokonaikról saját rangjukkal teljesen megfelelőleg és méltóan gondoskodjanak.

Az — mit Boeckh szintén érvül akarna felhozni véleménye mellett, — hogy már csak azért sem lehetett több az igásgazdák legcsekélyebb évi jövedelme 150 drachmánál, mivel különben az ötszázmérősök és lovagok legkisebb évi jövedelme közötti különbség sokkal nagyobb, mint ez utóbbiak és az igásgazdák legcsekélyebb jövedelme között, — az, bátran kimondhatjuk, épen semmit sem bizonyít. Ugyanis, ha már a számokban összhangzást akarunk keresni, azt az arányosságban legszebben feltalálhatjuk; ez pedig megvan, ha az igásgazdák legcsekélyebb évi jövedelmét 200 drach-

mára teszszük is; mivel e szerint az ötszázmérősök, kik rangra nézve az összes alsóbb osztályuak felett állanak, azokat jövedelmi minimumra nézve is teljes mértékben meghaladják : $500 = 300 + 200$. — Míg ellenben, ha a Boeckh által kívánt különbséget akarnók irányadóul elfogadni, úgy az igásgazdák évi jövedelmi minimumát nem 150, hanem 100 drachmára kellene tenni, hogy a második és harmadik osztály között is akkora legyen a különbség, mint az első és második között ¹⁾).

Az eddig mondottakból kitünik, hogy a görög források egyhangu állításától, nincs alapos ok, miért eltérni kellene. Schoemann ugyan ezek ellenében felhozza ²⁾, hogy mind ugyanazon forrásból meríthettek, mely pedig épen hibás is lehetett. Ámde erre azt mondhatjuk: először be kellene bizonyítani, hogy valamennyi, e tárgyat illető forrásokba csakugyan egy közös, eredeti forrásból kerültek ismeretes és teljesen összhangzó adataink; másodsor pedig, be kellene még bizonyítani, hogy ez eredeti forrás csakugyan hibás is volt. Mindez azonban eddig legalább meg nem történt. S azért, míg ezt elégséges okokkal, hiteles adatokkal kimutatni nem sikerülend, kár volna megtagadni a hitelt annyi egyéb forrástól az egy Demosthenes egyetlen adata kedvéért, mely különben is, a mint láttuk, épen nem szolgál akadályul, hogy az igásgazdák legesekélyebb évi jövedelmét 200 drachmára tegyük.

És most vessünk egy futó pillanatot Solon e legfontosabb intézkedésére.

A polgárok új osztályozása nem érintette ugyan egyenesen a régibb törzseket; mindamellet az ezekkel

¹⁾ Συναγωγή, Comm. 904. Az elején; és Solon adótörvényéről. A végén.

²⁾ Verfassungsgeschichte Athens. 24. 1.

együtt fennálló különbség a régibb nemesek és polgárok között gyökerében lőn megtámadva. A nemesek soraiban bizonyára a legtöbb gazdag is találkozott ugyan, és így első helyöket most is megtarthatták; mégis kétségtelen, hogy előjogaikat, kivéve, melyek a papságra vonatkoztak ¹⁾, majdnem mind elvesztvén, a földi vagyon változása szerént sok új gazdagabb polgár föléjük emelkedett.

A három felső osztály egyedül a földbirtok szerént vala rendezve, oly annyira, hogy mindazok, kik ilyen-nem birtak, a negyedik osztályba soroztattak, habár máshonnan talán megfelelő jövedelmet birtak volna is elémutatni. Igaz ugyan, hogy a jómóduak ekkor még nagyrészen telkes gazdák valának, és nem tökepénzesek; mindamellert ilyenek sem hiányozhattak teljesen. Solon maga is kereskedelmi vállalatokkal iparkodott javítani vagyoni állapotán ²⁾. Hogy pedig az osztályozásnál csak a földbirtok szolgált zsinórmértékül, a törvényhozó azon meggyőződéséből származhatott, miszerént csak ez képezheti az igaz hazafiság legbiztosabb alapját ³⁾.

A mi a különféle osztályok jogait és kötelmeit illeti, megemlíthetjük röviden, hogy például, Solon tör-

¹⁾ *Οἱ γυλοβασιλεῖς, ἐξ Ἐνπλατριδῶν ὄντες, μάλιστα τῶν ἰερῶν ἐπιμελοῦνται...* Pollux VIII, 111. — *Συναγωγῆς*. 354.

²⁾ *Ὁ δ' οὖν Σόλων... ὄρμησε νέος ὢν ἔτι πρὸς ἐμπορίαν.* — Plutarch. Solon 2.

³⁾ Mone Griechische Geschichte című munkájában (Berlin, 1859.) I, 227—229 ll. a Solonféle alkotmányt bíráló alá vevén, azt, a mai viszonyok mérvvesszejét alkalmazván rá, a legszigorubban elítéli. Elmondja, hogy a pénzaristokraták és kereskedők, különösen idők folytán, általa a legnagyobb előnyben részesültek, hogy ez alkotmány forrásul szolgált a legszélsőbb demokratiának, hogy nem nyújtott semmi biztosítékot az ellen, nehogy a leggonoszabb is, ha meggazdagodott, az állam kormányában résztvehessen stb. — E pont közelebbi megvilágítása egyébiránt tárgyunk keretén kívül esvén, azt csak jelezni akartuk.

vényei értelmében a hatósági személyek csak a három felsőbb osztályból valának választhatók ¹⁾; a legfelsőbb méltóságok pedig, minő az archoni, csupán az első osztályuaknak tartattak fenn ²⁾. A negyedik osztály minden hivatalból ki vala zárva, s csak a gyűléseken és nyilvános ítéletekben vehete részt ³⁾. Ellenben a katonáskodás alól fel vala mentve, s ha rendkívüli alkalommal fegyverbe szólították is ⁴⁾, zsoldban részesült, míg a többiek ingyen tartoztak szolgálni, valamint a többi hivatalokat is fizetés nélkül viselték, s a negyedik osztály kizárásával a liturgiákat is szolgáltatták ⁵⁾.

A mint e rövid előadásból is kitünik, kétségtelen, hogy az állampolgári jogok s ezek mellett a hadkötelezettség is Solon osztályozása szerint valának berendezve. — És itt merül fel azon kérdés, miből fedezte az állam kiadásait, és az erre szükséges összegeket illetőleg mi módon vette igénybe polgárai hozzájárulását?

E kérdés megfejtése nem tartozik ugyan már e részhez, melyben a polgárok osztályozása foglalhat csupán helyet, mint alapja az alább tárgyalandó adónemnek; mindamellett legyen szabad arra még e helyütt röviden a következőkben megfelelnünk.

¹⁾ *Τὰς μὲν ἀρχὰς τοῖς ἐπύροις ἀπολιτεῖν...., τοὺς δὲ Θῆτας μὴ ἄρχειν οὐδεμίαν ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετέχειν τῆς πολιτείας.* — Plutarch Solon. 18. A hatóságokról szóló törvényeket l. *Συναγωγή*. 169—191.

²⁾ „... τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν, ἣν ἤρξε τῷ κνάμῳ λαχῶν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημένων, οὗς Πεντακοσιομεδίμους προσηγόρευον. — Plut. Aristid. 1.

³⁾ L. ¹⁾ az idézett szöveg végén.

⁴⁾ „... Ἀθηναίων μὲν ἀντῶν ἦσαν πεντακόσιοι μὲν καὶ χίλιοι ἐκ καταλόγου, ἑπτακόσιοι δὲ θῆτες... Thucydides. VI, 43. Κατάλογος itt annyi mint a rendes hadkötelezettek sorjegyzéke.

⁵⁾ A liturgiák törvényeit l. *Συναγωγή* 917—921, és egyenként különböző nemeit a következőkben.

Az attikai állam jövedelmei leghelyesebben rendes és rendkívüliekre oszthatók. A rendes jövedelmekhez tartoztak:

1) a jövedékek az államjavakból és vámokból. Nem különben ide soroztattak az idegenekre, rabszolgákra és némely iparágakra vetett adónemek;

2) a különféle birságok- és jószágelkobzásokból befolyó pénzek, amazokhoz számítva némely törvénykezési jövedékeket is;

3) a szövetségesek adói; és végre

4) az u. n. rendes liturgiák, mondhatnók, bizonyos tekintetben tiszteletbeli szolgálmányok, de mégis az osztályok szerint kötelezők ¹⁾.

A rendkívüli jövedelmekhez ellenben — nem említve az önkéntes adományokat, a hadi zsámányt, kölcsönöket és a pénzhamisításból származó hasznot — tartoztak:

1) a rendkívüli liturgia, trierarchia néven, hadihajók felszerelésére;

2) a jövedelmi adó, *εισφορά* ²⁾.

És most elértünk a ponthoz, melynél tulajdonképi feladatunk megfejtése kezdődik. Szerző bizalommal számít a kegyes olvasó elnézésére e talán hosszabb bevezetést illetőleg, annál is inkább, mivel az alább tárgyalandó jövedelmi adórendszer teljesen Solon osztályozásán alapszik, minélfogva az ennek teljes ismeretét feltételezi. És így talán nem ok nélkül hiszi szerző, hogy az eléadottak a kitűzött tárgy kiegészítő részeül tekinthetők.

¹⁾ *προσοδοι, τέλη, τιμήματα, φόροι, λειτουργίαι ἐγκύκλιοι* — és egyéb nevekkel l. a régiségi könyveket, p. Hell. Alterthumskunde, II, 92.

²⁾ A *προεισφορά*-t l. Staatsh. I, 482. Különben alább mi is meg említjük még.

II.

Εἰσφορά.

A régi görögöknél a szabad polgárok rendes és egyenes megadóztatása hosszú időn át majdnem teljesen ismeretlen vala. A személy- és vagyoadót feltalálhatjuk ugyan a liturgiák fogalma alatt; ezek azonban inkább a rendi méltóság és tisztelet előjogainak tekintetők, mintsem tehernek; teherré azokat csupán a velök üzött visszaélés tette. A hellén pénzügyek leggyönyörűbb oldalát képezik azok, mivel nem képzelhetünk módot, mely szerént az állam jogosultabban és mégis szabad polgárai méltóságához illőbben igénybe vehette volna az egyesek vagyonát, mint épen a liturgiák által, melyekkel a költségek viselésén kívül még az illetők fáradozása, igyekezete, gondossága, izlése és felelősége is egybe valának kapcsolva.

Azonban a helyes törvényhozásnak nemcsak a rendes viszonyokra kell figyelemmel lennie, hanem szükséges, hogy gondja, a mennyire lehet, a rendkívüli, előre nem látott és eshetőleges körülményekre is kiterjedjen. Így az attikai állam közönséges viszonyok között kiadásait rendes jövedelmeiből fedezte; véletlen szükség idején pedig, midőn a rendes bevételek nem voltak elégségesek, polgáraihoz fordult, és azoknak tehetségét vette igénybe, melyhez képest arányosan járuljanak a rendes bevételeket felülmuló kiadások fedezéséhez. A mód, hogyan történjék ez, már előre törvény által meg volt határozva; mi azon előnyt nyújtá, hogy sürgető szükség idején a kormány férfinak nem kellett a „honnan“ és „miként“ felett még sokáig aggód-

niok, hanem egyszerűen csak a szükséghez mért összeg törvényes meghatározása kívántatott.

Ily, különösen hadi költségek fedezésére szolgáló intézmény volt Attikában a jövedelem-adó, *εισφορά*¹⁾, melynek arányos kivetésében zsinórmértékül szolgált a polgároknak Solon által megállapított politikai osztályozása.

Az ide vonatkozó, úgyszólván egyetlen classicus hely, mely Polluxnál (VIII, 129—130)²⁾ olvasható, következőleg hangzik:

Τιμήματά ἐστι τέτταρα πεντακοσιομεδίμων, ἰππέων, ζευγῖτων, θητικῶν. Οἱ μὲν πεντακοσιομέδιμοι ἐκ τοῦ πεντακοσίων μεδίμων μέτρα ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀναλίσκουσιν εἰς τὸ δημόσιον κατὰ τάλαντον οἱ δὲ τὴν ἰππάδα τελοῦντες ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους κέκληνται, ποιοῦσι δὲ μέτρα τριακόσια, ἀναλίσκουσι δὲ κατὰ ἡμιτάλαντον οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων καταλέγονται, ἀναλίσκουσι δὲ κατὰ μνᾶς δέκα· οἱ δὲ τὸ θητικόν, οὐδεμίαν ἀρχὴν, ἄρχουσιν, οὐδὲ ἀναλίσκουσι κατ' οὐδέν³⁾.

Vagyis : az ötszázmérösöknél egész talentum, a lovagoknál fél, az igásgazdáknál hatod talentum, azaz, 10 mina volt azon legkisebb alap, melytől a jövedelmi adó fizetendő vala. És így az ötszázmérös egy talentumtól és azon túl, a lovag fél talentumtól és azon túl egy talentumig, az igásgazda hatod talentumtól és azon túl $\frac{6}{10}$ talentumig tartozott fizetni jövedelmi adót.

Csak az a kérdés már most, mi módon fizetett mindegyik osztály az itt jövedelmi adóalapul meghatározott összegek után.

¹⁾ A legtöbb e tárgyat illető törvény szövegrészleteit l. *Συναγωγή* 903—916; és *Comm.* 904—916.

²⁾ A szöveg javításáról l. alább 24. lapon.

³⁾ *Συναγωγή* 904.

Erre nézve — az osztályok kezdetben legalább tisztán birtokjövédelmi arány szerint levén megállapítva — szükséges tudni, mikép számíttatott ki a jövédelemnek megfelelő tökerész, mely után az adót is fizetni kellett.

Solon korában a földbirtok $8\frac{1}{3}\%$ -ot jövédelmezett átlagosan, mivel a bérlők a tökéérték 12-ed részét fizették bér fejében ¹⁾. (Természetesen ez a birtokos tiszta jövédelme, miután a bérlő részére is kell hasznót számítani). Innen azon tőkét, mely a különböző osztály minimum jövédelmeinek megfelel, úgy találjuk meg, ha a jövédelmet 12-vel szorozzuk. Tehát:

<i>Osztály.</i>	<i>Jövédelem.</i>	<i>Tökéérték.</i>
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000$.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600$.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 12 = 2400$.

Vagyis e tökéértékek : 6000, 3600, 2400 drachma azon adótökek is, melyektől a jövédelmi adó számíttatott. Minélfogva, ha az állam polgárai segélyét akarta igénybe venni, meghatározottat, vajjon az összes földbirtok értékének hányad részére terjed a szükség, és e hányad szerint történt azután a segélyezés. Így például, ha a hányad 100 volt, úgy minden polgár birtokai értékének 100-ad részét tartozoti az államnak beszolgáltatni. Természetes, ha valaki a minimumon felül is birt, aránylag azon többlettől is tartozott fizetni.

Könnyebb áttekintés végett álljanak itt a következő táblázatok:

I.			
<i>Osztály.</i>	<i>Jövédelem.</i>	<i>Tökéérték és adótöke.</i>	<i>Adó 0'01-től.</i>
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000$.	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600$.	36.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 12 = 2400$.	24.

¹⁾ Staatsh. II. 39.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedelem.</i>	<i>Tőkeérték és adótöke.</i>	<i>Adó 0·01-től.</i>
II.			
1. Ötszázmérős.	510.	$510 \times 12 = 6120.$	61·2.
2. Lovag.	310.	$310 \times 12 = 3720.$	37·2.
3. Igásgazda.	210.	$210 \times 12 = 2520.$	25·2.
III.			
1. Ötszázmérős.	520.	$520 \times 12 = 6240.$	62·4.
2. Lovag.	320.	$320 \times 12 = 3840.$	38·4.
3. Igásgazda.	220.	$220 \times 12 = 2640.$	26·4.
IV.			
1. Ötszázmérős.	530.	$530 \times 12 = 6360.$	63·6.
2. Lovag.	330.	$330 \times 12 = 3960.$	39·6.
3. Igásgazda.	230.	$230 \times 12 = 2760.$	27·6.
V.			
1. Ötszázmérős.	540.	$540 \times 12 = 6480.$	64·8.
2. Lovag.	340.	$340 \times 12 = 4080.$	40·8.
3. Igásgazda.	240.	$240 \times 12 = 2880.$	28·8.
VI.			
1. Ötszázmérős.	550.	$550 \times 12 = 6600.$	66.
2. Lovag.	350.	$350 \times 12 = 4200.$	42.
3. Igásgazda.	250.	$250 \times 12 = 3000.$	30.
VII.			
1. Ötszázmérős.	590.	$590 \times 12 = 7080.$	70·8.
2. Lovag.	390.	$390 \times 12 = 4680.$	46·8.
3. Igásgazda.	290.	$290 \times 12 = 3480.$	34·8.
VIII.			
1. Ötszázmérős.	599.	$599 \times 12 = 7188.$	71·88.
2. Lovag.	399.	$399 \times 12 = 4788.$	47·88.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	35·88.
IX.			
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600.$	36.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	35·88.
X.			
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	60.
2. Lovag.	499.	$499 \times 12 = 5988.$	59·88.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	35·88.

XI.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedelem.</i>	<i>Tőkeérték és adótöke.</i>	<i>Adó 0·01-től</i>
1. Ötszázmérős.	900.	$900 \times 12 = 10800.$	108.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600.$	36.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	35·88.

XII.

1. Ötszázmérős	1000.	$1000 \times 12 = 12000.$	120.
2. Lovag.	499.	$499 \times 12 = 5988.$	59·88.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 12 = 2400.$	24.

Amint e táblázatokból kitünik, az *εισφορά* teljesen az egyenlőség, tehát a birtokjövedelmi arány szerint volt kivetve. Minélfogva, ha például valamely első osztályu polgárnak két annyi jövedelme volt, mint egy másiknak ugyanazon osztályból, jövedelmi adója is kétakkora volt. (500 dr. után 60 dr.; tehát: $500 \times 2 = 1000$ dr. után $60 \times 2 = 120$ dr. L. Tábl. I, 1. és XII, 1.) — De nemcsak az ugyanazon osztályuak jövedelme és adója között volt meg a teljes arányosság, hanem megvolt ez a különböző osztályuak jövedelme és adója között is. Így például, ha valamely lovagnak évi jövedelme volt 300 dr., egy másik ötszázmérőse pedig 900 dr. vagyis háromszor annyi, akkor ez utóbbinak jövedelmi adója is háromszor annyit tett. (300 dr. után 36 dr.; tehát: $300 \times 3 = 900$ dr. után $36 \times 3 = 108$ dr. L. Tábl. XI, 1, 2.) Vagy ha valamely harmadik osztályu polgár csak 200 dr. jövedelmet birt felmutatni akkor, midőn egy első osztályu 1000 dr. jövedelemmel birt, tehát: ötször annyival mint amaz; úgy az első osztályunak adója is ötször annyi volt. (200 dr. után 24 dr.; tehát: $200 \times 5 = 1000$ dr. után 120 dr. L. Tábl. XII, 1, 2.)

E szerint világos, hogy egyik osztály sem volt előnyben a másik felett az által talán, hogy az alsóbb osztályu nem ugyanazon arány szerint járult volna a

jövedelmi adó összeghez, mint a felsőbb osztályu. Hanem, amint növekedett jövedelme, úgy növekedett adója is, és pedig egyik osztályé oly mértékben, mint a másiké. A különbség csak ott van az osztályok között, hogy míg az első osztályu adója határ nélkül szaporodhatott, mivel fölfelé jövedelmének sem voltak korlátai; azalatt a két alsóbb osztály polgárainak adója bizonyos határokon túl nem növekedhetett, épen mivel jövedelmök is meg volt határozva fölfelé, melyet meghaladva már egy megfelelő felsőbb osztályba tartoztak volna. Vagyis, midőn a tőkeérték század része volt befizetendő, a második és harmadik osztályuak adója soha sem lehetett több mint $59 \cdot 88$, illetőleg $35 \cdot 88$ drachma, eltekintve természetesen a drachmánál kisebb értékmenységtől. (L. Tábl. X, 2, 3.)

Amily megnyugvást lelhettek a polgárok abban, hogy talán különböző osztályba tartozásuk dacára sem voltak a többiekhez képest aránytalanul megadóztatva; oly méltányos vala a böles törvényhozó azon intézkedése is, hogy csak valóban jövedelmező és nem egyuttal holt birtok után is (sziklás, kopár helyek) rendelte az adót fizettetni. Ő tehát pusztán a jövedelmet és az ennek megfelelő tőkeértéket vette föl adótökéül, és az épen nem jövedelmező földbirtokot a számításból egészen kihagyta.

Ellenben mily valóban mély becsületérzést és hazafiságot tételezett föl az állam saját polgáraiban, mutatja az is, hogy mindenki enmagát osztályozta saját becslése szerint, s az államnak csak utólagos, mintegy pótbecslési joga volt a gyanusabb bevallásoknál¹⁾. Viszont, ha valamely polgár másnak birtokához képest

¹⁾ ὑποτίμησις, L. bővebben Staatsh. II, 45.

aránytalanul terhelve érezte magát, szabadságában állott cserét követelni avval, ki ellenkezőleg tehetségéhez képest talán aránytalanul kevesbé volt megterhelve ¹⁾).

Már a mi a negyedik, vagyis bérért dolgozó polgárok osztályát illeti, bizonyos, hogy jövedelmi adót, oly módon mint a többiek, meghatározott tőke érték után nem fizethetett; mivel Pollux ide vonatkozó szövege ennyiben kétségtelen. *Οἱ δὲ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἄρχουσι, οὐδὲ ἀναλίσκουσι κατ' οὐδέν.* E szavak nem azt mondják ugyan egyenesen, hogy a negyedik osztályiak semmit sem fizettek, hanem csak azt, hogy semmi meghatározott tőkeérték után — *κατ' οὐδέν* — sem fizettek, mivel vagy egyáltalán nem volt földbirtokuk, melytől fizethettek volna, vagy legalább nem volt annyi, mely Solon törvényei értelmében az adózást illetőleg elég lett volna. Ám azonban, semmit sem fizetni, vagy semmi után sem fizetni, itt végre is egyenértelmű; s ha valaki e szavakból az ellenkezőt akarná következtetni, a szövegre gyakorolt nyomás nélkül azt alig tehetné. Ez állításunkban megerősít bennünket az is, hogy a *Συναγωγή* tudós írója, ki épen a régi hibás szöveget a *κατά* közbesítésével megjavítja, e görög szavakat: *οὐδὲ ἀναλίσκουσι κατ' οὐδέν* — a mellékelt latin fordításban egyszerűen így adja vissza: *neque quidquam solvunt*; holott különben a *κατά*-t „a“ latin előszócskával fordítja; itt azonban az értelem legkisebb változtatása nélkül *accusativus*-t használ ²⁾. (Természetes, hogy a régibb hibás szöveget, melyben *κατά* nélkül csupán *οὐδέν* áll, mi figyelembe nem vehetjük.)

¹⁾ *ἀντίδοσις*. Általán I. *Συναγωγή*. 957....

²⁾ *Συναγωγή* 904.

Bármily világos ezek szerint Pollux illető szövege, mégis kétségtelen, hogy még mielőtt az ingó vagyont is figyelembe vették volna az osztályozásnál ¹⁾, már a negyedik osztályuak között is voltak jómóduak, és némelyek ezek közül akár kereskedés, akár valamely iparág üzése által több értékű, ha nem is földbirtok, legalább más vagyonra tehettek szert, többet nyerhettek mint a felső osztályuak. Az ilyenek száma idő folytán a kereskedés és ipar emelkedésével szaporodott; és így majdnem lehetetlen elhinni, hogy ők hasonlóan a többi valóban szegénysorsu bérért dolgozókkal együtt adómentesek maradhattak volna, habár különben politikai állásukat tekintve, azoktól nem is különböztek. Mily adókules szerint járulhattak volna azonban ezek a rendkívüli költségek fedezéséhez, annál kevesbé határozhatjuk meg, mivel egyáltalán az sem bizonyos, vajjon az *ελοφοοία*, habár mint intézmény már Solon törvényeiben eléfordul is, az életben, gyakorlatilag is elékerült-e már akkor, midőn még a három felső osztályba csupán földbirtokos polgárok soroztattak. Később, mint alább látni fogjuk, a régi osztálynevezések megmaradtak ugyan, de a felsőbb osztályokból nem zárattak ki általán mindazok, kiknek nem volt földbirtokuk; hanem a tőkepénzes, a kereskedő, a gyáros is, ha jövedelme elérte az ötszázmérősök, lovagok vagy igásgazdák jövedelmét, ezek osztályába soroztattott, és velök együtt élvezte a politikai jogokat is, és viselte arányosan az illető összes terheket.

¹⁾ Demosthenes Aphobus ellen I, 814, 815....

III.

Pollux szövege és az újabb írók nézetei az ελοφοροά-t illetőleg.

A. Mielőtt a jövedelmi adóval történt változásokat érintenők, szükség okát adnunk, miért fogadtuk el Pollux javított szövegét és határoztuk meg e szerint a Solon alkotta osztályozáson alapuló adózást, ellentétben Boeckh és követőinek egész seregével, és miért mellőztük a többi eltérő véleményeket is?

A felelet mindezen kérdésekre röviden a következő:

a) Hogy Pollux szövege, úgy a mint mai nap rendszeren olvashatjuk, meg van rontva és képtelenséget foglal magában, az oly világos, hogy senki sem tagadja.

b) A legtöbb e célra szánt magyarázatok és vélemények sem a szöveg javítására nem alkalmasak, sem magokban véve nem helyesek.

Ennélfogva azon véleményhez kellett sorakoznunk, mely míg egyrészt a szöveget alkalmasan kijavítja; ezen észszerűen, a józan critica szabályai szerint javított szöveg alapján, másrészt magában véve is helyes, méltányos és igazságos elvet állít föl az adó kivetésében. S e vélemény Télfyé.

A tudományok országában kutatónak, ha e névre érdemes kíván lenni, érdemét első sorban az önmegtagadásban kell helyeznie. Gyakorolja előbb tekintetét abban, hogy a mások által nyújtottakat megismerje, hogy azután valami újat is adhasson hozzájuk. Ez elvnek, valóban dicséretes elvnek hódoltak úgy látszik mindazok, kik Boeckh óriási érdemei előtt néma cso-

dálkozásba merülve, véleményét további kutató itélet nélkül egyszerűen magukévá tették. Igaz, amit ő a philologia terén nyújtott, minden időkre megbecsülhetlen marad; ám azonban a mestert nem az által tiszteljük, ha minden szavára vakon megesküszünk. Nagyhirű találmányok az által, hogy javíttatnak, tökélyesíttetnek, épen semmit sem vonnak le feltalálói dicsőségéből. Mindent, mi tarthatatlan, bárkitől származzék is az, le kell rontani; mert a legroszabb védelem a mester hibáinak védelmezése. És így, mi magyarok, csak ismét örvendhetünk, hogy azon férfiú, ki hazánkban a classica philologia nagyrészt ismeretlen mezején a világosság fáklyájával jár mindenütt elül, ennek fényét adott alkalommal a külföldi homály megvilágítására is lobogtatja. És már most mi követjük e fényt, mely az őshomályt eloszlatá, követjük a nyomokat, melyeken az előbb akadályozó sziklák szétrobbantva hevernek, követjük a helyett, hogy talán újabb utat keresve ismét tömkelegbe tévednénk. A felfedezett igazságot egész lélekkel elfogadjuk, és hozzá öntudatosan ragaszkodva megkisértjük a tévedések helyreállítását.

a) Pollux régi szövege szerint, melyben a *κατά* szócskák hiányoznak, az ötszázmérősök fizettek volna jövedelmi adó fejében egy egész, a lovagok fél s az igásgazdák egy hatod talentumot. Hogy ez képtelenség, az világos; csak az a különös, hogy mégis ezen oly feltűnő hibát ennyire későn, századunkban vették észre. Boeckh ugyanis, a classicus ókor intézményeinek fáradhatlan kutatója, reájött ¹⁾, hogy itt hibának kell lenni, mivel lehetetlen, miszerént oly összeget fizetett volna valaki jövedelmi adó gyanánt, mely jövedelmét 12-szer,

¹⁾ Staatsh. II, 32.

vagy 10-szer, vagy akár csak 5-ször is felülmulta. Hisz így, ha csak néhányszor fordult volna is elé e rendkívüli megadóztatás, rövid idő alatt teljesen tönkre kellett volna jutnia az illetőnek ¹⁾. És miért kellett volna kizárni azt, ki legalább is 1000 drachmát nem adhatott volna? Vajjon 999 drachma oly csekélységnek tekinthető-e, midőn az állam pénzszükséget érez, és midőn oly sokan vannak, kik ennyit adhatnának?

b) Ennélfogva Boeckh Pollux szövegének szószerinti értelmét elhagyva azon véleményét állítja fel, hogy az itt említett összegek nem a valóságos jövedelmi adót fejezik ki, hanem csak ama tökerészt, melytől jövedelmi adót fizetni kellett ²⁾.

E kijelentésével azonban Boeckh a szöveget épen nem javítja meg, hanem csak legfőlebb érthetően magyarázta annyira, hogy így legalább nem foglalna magában képtelenséget; habár nyilván azon értelem sincs meg benne, mely e szerént neki tulajdoníttatik. Már pedig az lett volna mindenek előtt szükséges, hogy alkalmasan, úgy állíttassék az helyre, miszerént azután minden további magyarázat nélkül is helyes értelmet adjon.

A mit Boeckh és követői elmulasztottak, azt Telfynél helyrehozva találjuk. Ő ugyanis a *τάλαντον, ἡμιτάλαντον* és *μῶς* szavak elébe a *κατά* előszócskát teszi, kimutatván egyrészt a szövegcritica alapján, mily könnyen történhetett ama szükséges szócska kihagyása a

¹⁾ U. o. hol. I. a többi feltevéseket is Pollux e helyéről. — Rendes adó nem lehet, mert egyáltalán nem is volt; aztán meg az összes évi jövedelem is legfőlebb 2000 talentumra tehető; a liturgiákra fordított pénz sem lehet, mivel ezeknél a költség nem volt meghatározva, hanem csak a szolgálmány; a rendkívüli költségekre szükséges összegek is csak esetenként határozottak meg, nem pedig egyszer mindenkorra; végre nem lehet szó vetőmagról sem, mint a zsidóknál, mivel azon kívül, hogy bor és olaj is említve van, erről hallgat a történelem.

²⁾ Staatsh. II, 38.

leirók vigyázatlansága következtében, másrészt kétségtelenné tévén Demosthenes hasonló helyéből, hogy a *κατά* szócskának Pollux megfelelő szövegében is csakugyan ott kellett állania ¹⁾).

Ezen javított szöveg szerint már most Pollux szavainak a következő értelme van : az ötszázmérősök jövedelmi adót fizettek egy talentum után, a lovagok fizettek fél talentum után, az igásgazdák fizettek tíz mina után. Mely értelmet, midőn mint véleményünk szerint is helyeset sajátunkká teszünk, természetesen kötelességünk is az ettől eltérő vélemények tarthatlanságát kimutatni. Megkísértjük pedig azt a következőkben.

* * *

B. Hüllmann ²⁾ Pollux adatát úgy akarná érteni, hogy abban 100 mina alappal bíró adóösszeg szerepel, melyből az ötszázmérősökre esnék 60% vagyis egy talentum; a lovagokra 30% vagyis fél talentum; a hátralevő 10% pedig vagyis tíz mina az igásgazdákra; és minden osztály azután a reá eső részösszeget a maga tagjai között szétosztaná.

Amily egyszerű volna azonban e számítás, oly igazságtalan, mert aránytalan is lett volna egyuttal. T. i. ekkor a számítás így állana:

Alap : 100 mina = 10000 drachma; s ebből az arányszámok szerint:

1. Ötszázmérős	60%	vagyis	6000 drachma,	=	1 talentum.
2. Lovag.	30%	„	3 000 „	=	1/2 „
3. Igásgazda.	10%	„	1000 „	=	1/6 „

¹⁾ Solon adótörvényéről a vége felé. Mivel ott e pont teljesen ki van merítve, mi itt csak röviden vettük.

²⁾ Griech. Denkwürdigk. 52.

Ezen arány szerint tehát például a Mytilene ostromakor kiirt 200 talentum ¹⁾ a következőleg lett volna megosztva:

200 talentum = 1,200,000 drachma; ebből az

1. Ötszázmérősök	60%-kal	fizet.: 720,000 drachm.	= 120 talent.
2. Lovagok	30%-kal	„ 360,000 „	= 60 „
3. Igásgazdák	10%-kal	„ 120,000 „	= 20 „

Összesen fizettek : 1,200,000 drachm. = 200 talent.

Schoemann ²⁾ erre azt mondja, hogy ezen elosztás csak azon föltétel alatt volna elfogadható, ha az ötszázmérősök összes birtoka is úgy aránylanék a többi osztályuak összes birtokához, mint az adórészletek; tehát mint 3 a 2-höz, vagy a mi mindegy, ha az összes adó alá eső birtokból $\frac{5}{3}$ rész az ötszázmérősök kezeiben lett volna: oly föltétel, melyet senki, e tekintetben csak némi ismerettel is bíró, meg nem engedhet. És Schoemannak igaza van. Csak az a különös, hogy ő, ki e számítást igazságtalansága miatt egyszerűen elveti, mégis Boeckhnek, a mint látni fogjuk, nem kevesbé igazságtalan számítását minden további tekintet nélkül egyedül helyesnek tartva elfogadja. „Das Richtige — ügymond — ist ohne Zweifel von Boeckh erkannt worden.“

Vizsgáljuk meg tehát, vajjon Boeckh csakugyan minden kétséget kizárólag eltalálta-e az egyedül helyes és igaz utat e kérdés megfejtésében?

Mindenekelőtt Boeckh ³⁾ különbséget tesz a jövedelmező birtok (*ῥοία*) és ennek adó alá eső részlete — adótöke — között (*τίμημα*). És a jövedelmi adó ki-
vetésénél azután csak ez utóbbit (Steuercapital) veszi

¹⁾ *διακόσια τάλαντα*. Thucydides 3, 19.

²⁾ Griech. Alterthümer. I, 458.

³⁾ Staatsh. II, 38.

tekintetbe, eltekintve különben a birtok valóságos tőkeértékétől.

Ha már most Solon a különböző osztályok 500, 300, 150 (Boeckh szerint) drachmányi évi jövedelmét mint a termő föld évi tiszta hasznát tekinté, úgy ezen összegek az akkori kamatláb szerint ($8\frac{1}{3}\%$) 6000, 3600, illetőleg 1800 drachma értékű birtokot képviseltek. E tőkeértékektől különböznek az adótőkék, vagyis azon összegek, melyek tulajdonkép adózás alá vettek. Solon ugyanis az u. n. progressiv jövedelmező adót hozta volna be, mely szerint a nagyobb birtok aránytalanul is többel járult volna hozzá, mint a kisebb birtok, melynek jövedelme a szükségesség levonása után kevesebb felesleget is hagyott hátra az illető urának. Az eszköz, melyet ő e cél kivitelére használt volna, nem az volt, hogy a tőkeértékektől a különböző osztályokban különböző százalékok szerint szedette volna az adót, hanem hogy ő az alsóbb osztályokban a tőkeértéknek csak egy részét, az u. n. adótőkét vette adózás alá; valamennyi adótőkét azonban már egyenlő arányban.

Ennélfogva az ötszázmérős egész jövedelmező birtokától vagyis tőkeértékétől fizeti az adót, kinél tehát a tőkeérték egyenlő az adótökével; a lovag ellenben tőkeértékének csak $\frac{5}{6}$, s az ígásgazda csak $\frac{5}{9}$ részétől adózott, s e részletek mint adótőkék már elütnek ugyanazok tőkeértékeitől.

Boeckh számítási módja — föltéve, hogy az állam esetleg ismét az összes adótőkék 0.01 részét venné igénybe) — a következő táblázatokban világosan áll előttünk :

1) Staatsh. II, 40; itt szerző azon esetet veszi föl, hogy valamennyi adótőke összege 3000 talentum volna, s az államnak 60 talen-

I.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedel.</i>	<i>Tőkeérték.</i>	<i>Adótőke.</i>	<i>Adó 0·01-től.</i>
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	6000.	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600.$	$3600 \times \frac{5}{6}.$ ¹⁾	30.
3. Igásgazda.	150.	$150 \times 12 = 1800.$	$1800 \times \frac{5}{9}.$	10.

Természetes, hogy ha valakinek több jövedelme volt, mint az illető legkisebb határösszeg, úgy e többllettől is aránylagosan adózott, s így a táblázatok következőleg folytathatók:

II.

1. Ötszázmérős.	510.	$510 \times 12 = 6120.$	6120.	61·2.
2. Lovag.	310.	$310 \times 12 = 3720.$	$3720 \times \frac{5}{6}.$	31.
3. Igásgazda.	160.	$160 \times 12 = 1920.$	$1920 \times \frac{5}{9}.$	10·66...

III.

1. Ötszázmérős.	520.	$520 \times 12 = 6240.$	6240.	62·4.
2. Lovag.	320.	$320 \times 12 = 3840.$	$3840 \times \frac{5}{6}.$	32.
3. Igásgazda.	170.	$170 \times 12 = 2040.$	$2040 \times \frac{5}{9}.$	11·33...

IV.

1. Ötszázmérős.	530.	$530 \times 12 = 6360.$	6360.	63·6.
2. Lovag.	330.	$330 \times 12 = 3960.$	$3960 \times \frac{5}{6}.$	33.
3. Igásgazda.	180.	$180 \times 12 = 2160.$	$2160 \times \frac{5}{9}.$	12.

V.

1. Ötszázmérős.	540.	$540 \times 12 = 6480.$	6480.	64·8.
1. Lovag.	340.	$340 \times 12 = 4080.$	$4080 \times \frac{5}{6}.$	34.
2. Igásgazda.	190.	$190 \times 12 = 2280.$	$2280 \times \frac{5}{9}.$	12·66...

VI.

1. Ötszázmérős.	550.	$550 \times 12 = 6600.$	6600.	66.
2. Lovag.	350.	$350 \times 12 = 4200.$	$4200 \times \frac{5}{6}.$	35.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 12 = 2400.$	$2400 \times \frac{5}{9}.$	13·33...

tumra volna szüksége; miért is az összes adótőkék 50-ed részét kellett követelnie. Mi egyöntetűség kedvéért itt is 0·01 részt vettünk.

¹⁾ E helyütt „Solon adótörvényé“-ben sajtóhibából 3000 helyett 3080 áll; valamint az igásoknál is, miután nem a Broeckhféle 150, hanem 200 van szerepeltetve, kerekszámot találunk e törtek helyett: $1333\frac{1}{3}$ és $26\frac{2}{3}$.

VII.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedel.</i>	<i>Tőkeérték.</i>	<i>Adótőke.</i>	<i>Adó 0·01-től.</i>
1. Ötszázmérős.	590.	$590 \times 12 = 7080.$	7080.	70·8.
2. Lovag.	390.	$390 \times 12 = 4680.$	$4680 \times \frac{5}{6}.$	39.
3. Igásgazda.	240.	$240 \times 12 = 2880.$	$2880 \times \frac{5}{9}.$	16.

VIII.

1. Ötszázmérős.	599.	$599 \times 12 = 7188.$	7188.	71·88.
2. Lovag.	399.	$399 \times 12 = 4788.$	$4788 \times \frac{5}{6}.$	39·9.
3. Igásgazda.	249.	$249 \times 12 = 2988.$	$2988 \times \frac{5}{9}.$	16·6.

IX.

1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	6000.	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600.$	$3600 \times \frac{5}{6}.$	30.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	$3588 \times \frac{5}{9}.$	19·93...

X.

1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	6000.	60.
2. Lovag.	499.	$499 \times 12 = 5988.$	$5988 \times \frac{5}{6}.$	49·9.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	$3588 \times \frac{5}{9}.$	19·93...

XI.

1. Ötszázmérős.	900.	$900 \times 12 = 10800.$	10800.	108.
2. Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600.$	$3600 \times \frac{5}{6}.$	30.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 12 = 3588.$	$3588 \times \frac{5}{9}.$	19·93...

XII.

1. Ötszázmérős.	1000.	$1000 \times 12 = 12000.$	12000.	120.
2. Lovag.	499.	$499 \times 12 = 5988.$	$5988 \times \frac{5}{6}.$	49·9.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 12 = 2400.$	$2400 \times \frac{5}{9}.$	13·3...

Ha e táblázatokat csak futólag is áttekintjük, azonnal feltűnik bennök a rendkívüli aránytalanság. Míg ugyanis az ötszázmérős összes jövedelme 12 százalékat, vagyis $8\frac{1}{3}$ részét adja az állam szükségei fedezésére, midőn az 0·01-os jövedelmi adót kíván; addig a lovag összes jövedelmének csak 10 százalékat vagyis 10-ed részét adja, az igásgazda pedig csak 6·6.... százalékat vagyis 15-öd részét tartozik befizetni. Hol itt az arányosság? Boeckh azt mondja, hogy ez nincs

ugyan meg a számokban, de igenis a progressiv adó természetében már megvan a méltányosság. Ám azonban mindenkitől megkövetelhetjük, hogy míg valaki iránt méltányos akar lenni, ne legyen a másik irányában meg épen igazságtalan. Már pedig Solon e hibába esett volna, és túlságosan nyomott volna némely osztályukat, illetőleg az első és második osztályu polgárokat szemben a második és harmadik osztályuakkal, ha a progressiv adó eszméjéből indult volna is ki, a miről egyébiránt ismert görög forrásaink mélyen hallgatnak.

Tegyünk néhány összehasonlítást.

Nem is említve, hogy midőn valamely ötszáz mérősnek 900, egy lovagnak pedig 300 dr. jövedelme van, első 108, utóbbi pedig csak 30 drachmát fizet, (Tábl. XI, 1, 2.) holott amannak csak háromszor annyi jövedelme van; nem említve azt sem, hogy mialatt valamely igazgazda 200, egy ötszáz mérős pedig 1000 dr. jövedelmet számít, ez utóbbi 120, amaz pedig csak 13·3.... drachma adót szolgáltat, (Tábl. XII, 1, 3.) s így az ötszáz mérős majdnem 10-szer annyi adót fizet, mint az igazgazda, holott jövedelme csak ötször annyi; — tekintsük csupán a következő eseteket.

Valamely első osztályunak jövedelme 500 dr., egy lovagé pedig 499 dr. Progressiv adó kivetés szerént amaz fizet 60 drachmát, emez pedig csak 49·9-et. (Tábl. X, 1, 2.) Ez méltányosság? Hisz amannak jövedelme csak egy drachmával több, és adója már 10·1 drachmával több legyen? Eképen ő ezen drachmáért 10·1 drachma adót fizetne; vagyis ezen 12 dr. értékű birtokáért, mert annyinak felel meg, majdnem az egészet oda adná adó fejében, és így ismételt legközelebbi alkalommal már semmitől is fizetni tartoznék! Ime mily absurdum! Pedig Solont bölcsnek mondjuk.

Úgyanily képtelenségre jutunk, ha a lovagok és igazgazdák adóját vetjük össze.

Valamely lovagnak jövedelme 300 dr., egy igazgazdáé pedig 299 dr. A progressiv adószámítás értelmében az első fizet 30 dr. adót, az utóbbi pedig csak 19·93.... drachmát. (Tábl. IX, 2, 3.) És ez ismét a méltányosság örve alatt történnék! Midőn az igazgazdának jövedelme csak egy drachmával kevesebb, mint a lovagé, amaz mégis több mint 10 drachmával fizetne kevesebb adót! Ezt ugyan megköszönhetné ama lovag! Igy valóban szerencsétlen szerencse volna reánézve, hogy jövedelme egy drachmával felülmulja az igazgazdáét. Mi azt hisszük : e lovag szívesen adta volna mindjárt az első öt érő εισφορά alkalmával át ama 12 drachma értékű birtokrészletét, csakhogy utóbb, már a harmadik esetben ne követeljenek tőle adót még azon képzelt birtokrészért is, melyet már a második esetben nemcsak egészen átadott adó fejében, hanem azt még kénytelen volt meg is toldani! — Kétséget nem szenved, hogy ily zaklatás a legnagyobb elkeseredést szülte volna a különböző osztályok polgárai között.

Az eddig mondottakból már eléggé kitünik, hogy a mily mérvben haladott volna Solon a progressiv adó intézménye által a méltányosság felé egy részről; ép annyira, sőt talán még sokkal inkább eltért volna általa az igazságtól más részről. Már pedig Solon törvényhozói bölcsesége mellett föl nem tehetjük róla, hogy egyoldalú kívánt volna lenni, s így nem is hihető, hogy — eltekintve a második osztályu polgároknak nyújtott előnytől szemben az első osztályuakkal — különösen a harmadik osztályt iparkodott volna a többiek felett oly nagy kedvezményben részesíteni.

De ha megengednök is, hogy Solon tévedhetett volna, nem lenne szabad újlag megengednünk azt, hogy e tévedésében ismét újabb hibát követett el. Ez eset volna pedig akkor, ha ő a fél uton megállapodva, méltányossági elvét nem akarta volna egész kiterjedésében érvényesíteni. T. i. ha ő csakugyan progressiv adó eszméjéből indulva ki, akarta volna rendezni a jövedelmi adót, úgy nem kellett volna az igásgazdánál egyszerűen megállapodnia, hanem részesítenie kellett volna e jótéteményben az összes polgárokat teljes arányban. Pedig ő ezt épen nem tette. Így bizonyos, hogy már nem vette tekintetbe ugyanazon osztály polgárainak sokszor igen is különböző szükségzeit, kiadásait és eshetőleges kárait, melyek pedig mind elégséges okul szolgálhatnának azon követelésre, hogy a kinek több a kiadása, attól az állam csak kevesebbet kívánjon adó fejében és viszont. Ha például valamely harmadik osztályu családapának tíz gyermeke volt, költsége is jóval tetemesebbre rugott, mint ugyanazon osztályból azé, kit talán az ég nem áldott meg magzatokkal. Ennélfogva azon apa a méltányosság alapján joggal várhatta volna, hogy az állam vegye figyelembe az ő körülményeit, és elégedjék meg kevesebbel. Azonban történt-e ez? Nem! Erről teljesen hallgatnak forrásaink.

Mindezek után lehetetlen kételkedni azon, hogy Solon csakugyan, miként összes görög adataink is állítják, egyenlő arányban határozta meg a jövedelmi adót valamennyi osztályban, és nem tett különbséget a tulajdonképi tőkeérték és adótőke között. E kettő egymással teljesen megegyezett: az adótőke ugyanaz volt a tőkeértékkel termő vagyonban. Világos, hogy a tőkeértékhez így nem tartozott a kopár föld például, s hogy az ára sem volt egyszer mindenkorra meghatározva,

mivel az már valóban hátrányos lett volna hol a birtokosra nézve, hol pedig az államra nézve. Különböző időkben ugyanis változván mind a jövedelem, mind a jövedelemnek pénzben kifejezett becsértéke, ára, és eképen a birtok értéke, ára is, majd a birtokos, majd az állam csalódott volna. Hanem e helyett igen okosan meg volt határozva a különböző osztályok különböző jövedelmi mértéke, és pedig a legbölcsebb előrelátással, természetményekben; nem csupán azért, mivel ezen időben még kevés forgó pénz vala, hanem mivel ily módon, bármily ára volt is különböző időben a termékeknek, senki sem csalódott; mivel ha kisebb volt az ár, az állam is kevesebbet, ha pedig nagyobb volt, az állam is többet kapott pénzben egyes polgáraitól. Azonban, midőn kevesebbet kapott mennyiségben egyesektől, koránsem kapott kevesebbet értékben, mivel ily esetekben a pénz annál több belértéknek a kifejezője, vagyis kevés pénzért annál több árut vehetünk. Így az állam is szükségét kevesebb pénzzel fedezhette, mert az árukat, akár anyagban, akár erőben, vagyis mindazt, a miért fizetnie kellett, szintén olcsón nyerte ¹⁾.

¹⁾ Itt épen nem tévesztendő szem elől, hogy Solon osztályozásának nem az *εισφορά* képezte sem egyedüli, sem fő célját; s azért az, hogy az osztályok mértéke természetményekben volt megállapítva, szintén nem csupán és egyenesen az adózás szempontjából történt. Kétségtelen, hogy az osztályozás leginkább azért rendeztetett így, nehogy az árak gyakori változása szerént az egyes különböző osztályuak is minduntalan változni legyenek kénytelenek, holott különben talán birtokuk mennyiségileg épen nem változott, tehát e tekintetben belértékileg sem. Ellenben természetes, hogy ha a változás minőségileg történt, például a föld javult, és így jövedelmet is többet adott, akkor az illető birtokos osztályozásán is megfelelő változásnak kellett végbemennie.

Nevezetes az, hogy Pollux az *εισφορά*-t talentumok szerént számítja, és nem medimnosokkal; de itt ismét nem kell feledni, hogy ő jól tudta, miszerént a medimnos egy drachmának felelt meg értékileg Solon idejében, a mikor ez intézmény ily alakban felvala állítva. Épen

Solon mindezt jól tudta; azért, midőn jövedelmi adót akart behozni, azt valódi alapon rendezte; meghatározván az osztályok jövedelmét, e jövedelem szerént vette igénybe a polgárok tehetségét, midőn őket törvény szerént a közcélra kívánta megadóztatni. A tehetséget a jövedelemből számította ki, és nem pusztán arra tekintett, kinek mennyi fekvő birtoka van. És így ő valóban a birtokot adóztatta meg. Mert hisz mit is nevezhetünk birtoknak az adó szempontjából? Nem azt, a mit egyszerűen birunk, a mi a mienk, hanem a mi a mienkből jövedelmet hajt! ¹⁾ E jövedelem szerént törvényt tehát minden osztályban a tőkeérték kiszámítása

ez okból azonban koránsem kell azt gondolni, hogy a tettleges adófizetés természetében történt, hanem csak hozzá mért pénzértékben. Ha tehát például az államnak bizonyos összegre volt szüksége akkor, midőn a gabnának jó ára volt, mint szoktuk mondani, úgy azt beszerezhetette, ha a tőkeérték kevesebb százalékát írta is ki adó alá, mint akkor, midőn a gabnának rossz ára volt, mert ily esetben ugyanazon összeg megnyerésére a tőkeérték vagyis összes földbirtok nagyobb százaléka volt szükséges adó gyanánt.

A mondottakból következik, hogy az osztályrendszer szolgált irányadóul az adó kivetése- és behajtásánál, és innen mondhatjuk, hogy az osztályozás képezi alapját az *εισφορά*-nak is. Ugyanis az állam csak az osztályok táblázatából tudhatta meg, mennyit adhat egyes ember a közös célra saját hiteles bevallása szerént, s a körülmény, hogy e bevallás és a szerénte rendezett osztályozás nem épen a szükség idején történt, a különben talán eléfordulható csalást is akadályozta. — Miért említi tehát Pollux együtt, hogy a jövedelmi adó különböző pénzmenyiségek után fizettetett és pedig az ötszáz, háromszáz és kétszáz mérőt gyűjtők által, az eddigiek már elég világosan megmagyarázzák.

¹⁾ Ha a mai viszonyokat a régiekkel összehasonlítjuk, mind a felfogás, mind a tények egész különbsége állandó szemünk előtt; de ez összehasonlítás épen nem történhetik a réginek rovására; mert nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az *εισφορά* csak rendkívüli adó volt, s az államnak nem levén annyiféle szüksége: igen igazságosan cselekvék, hogy csupán a földbirtok jövedelmét vette tekintetbe és egyéb forrásokat is nem keresett, mint talán napjainkban kénytelenek tenni az államok, hogy a mindegyre szaporodó kiadásokat fedezhessék. Minderről azonban egybevetőleg szólani feladatunkhoz nem tartozik; mi itt csak a tényeket adjuk.

egyféleképen — a jövedelem 12-vel ¹⁾ szoroztatva, s ebből ismét előforduló szükség szerint egyenlő arányban az *εισφορά* kivetése.

Boeckh, a mint a táblázatokban láttuk, számításait — az első osztályt kivéve, törtekkal intézi; s mivel e mód tagadhatlanul bonyolultabb, az angol Grote elyeti azokat, nem hihetvén el, hogy a görögök ama régi időkben ily könnyen zavart okozható szám-műveleteket alkalmaztak volna az adókiivetésben ²⁾. Ez okból ő könnyebb és egyszerűbb számítást talált ugyan ki, de fájdalom, nem kevesbé tarthatatlant Boeckhnél.

Grote t. i. az ötszázmérősök tőkeértékét szintén a jövedelem 12-szeresének veszi; de már a lovagok tőkeértéke kiszámításánál azok jövedelmét csak 10-zel szorozza, míg az igásgazdáknál ugyan e célra a szorzó szám csak 5 nála. Így tehát a tőkeérték és adótőke, nem, mint Boeckhnél, csak az első, hanem mind a három osztályban egyenlő volna, és az adótáblázat így szerkeszthető:

I.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedelem.</i>	<i>Tőkeérték és adótőke.</i>	<i>Adó 0'01-től.</i>
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 10 = 3000.$	30.
3. Igásgazda.	200.	$200 \times 5 = 1000.$	20.

¹⁾ Midőn így a birtok értéke általán jövedelem szerint határozatik meg, igen természetes, hogy az nem lehet minden egyes birtok teljesen megfelelő értéke, mivel könnyen megeshetik, hogy valaki nem művelvén földjeit kellő gondnal, elegendő jövedelmet sem képes felmutatni. De végre is ily körülmény minden középszámításnál előfordulhat; szándékos hanyagságot még sem lehet föltenni, mivel a jövedelemtől függött az egyes polgári jogok gyakorlása is. A $8\frac{1}{3}\%$ Solon korában szerepel, a mivel azonban nem az van mondva, mintha ez utóbb semmi változáson sem mehetett volna keresztül.

²⁾ History of Greece. III, 156.

II.

<i>Osztály.</i>	<i>Jövedelem.</i>	<i>Tőkeérték és adótőke.</i>	<i>Adó 0·01-től.</i>
1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	60.
2. Lovag.	300.	$300 \times 10 = 3000.$	30.
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 5 = 1495.$	14·95.

III.

1. Ötszázmérős.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	60.
2. Lovag.	499.	$499 \times 10 = 4990.$	49·9
3. Igásgazda.	299.	$299 \times 5 = 1495.$	14·95.

E táblázatokból látjuk, hogy Boeckh és Grote részben különböző számításai csak az utolsó osztálynál hoznak elé különböző eredményeket. Az első osztály jövedelmi adóját t. i. mindkettő egyenlő módon veti ki, az évi jövedelmet 12-vel szorozva; a második osztálynál pedig már eltérnek ugyan egymástól, de mégis ugyanazon célhoz jutnak, mivel az évi jövedelmet egyik 10-zel szorozza, a másik pedig 12-vel, de utóbb ismét $\frac{5}{6}$ -dal, a mi egyre megy ki; mert $12 \times \frac{5}{6} = 10$. S így, ha Grote véleményét tovább nem elemeznők is, mindamelllett tarthatlanságát úgy hiszszük már eléggé bebizonyítottuk volna azok által, miket Boeckh számításaira nézve fenn elmondottunk. (V. ö. Boeckhféle Tábl. X, 1, 2 — s az illető megjegyzéseket, nem különben a Groteféle Tábl. III, 1, 2.)

De talán mégis Grote az igásgazdákat illetőleg igazságosabb számvetési módszert ajánlott? Épen nem! Sőt el lehet mondani, hogy ő a harmadik osztályt a többiek felett még nagyobb előnyben részesíté, mint maga Boeckh az ő számítás módjával, s így természetesen ennél még igazságtalanabb.

Tegyük például, hogy valamely lovag évi jövedelme 300 drachma, egy igásgazdáé pedig 299 dr. A Tábl. II, 2, 3 szerint amaz fizet ez esetben 30 dr.

adót, emez pedig 14·95 drachmát. Tehát amannak adója kerekszámmal épen kétszer annyi! És ez csupán azon egyetlen egy drachma miatt, melylyel jövedelme az igásgazdáét felülmulja. Ha ez így lehetne, akkor kételkednünk kellene Solon törvényhozói bölcseségéről!

És mi is indíthatta Grote-ot arra, hogy ezen sajátos módszert állítsa fel? Igaz ugyan, hogy e szerint a legegyszerűbb számítás útján összeegyeztethető Pollux szövegének elő- és utórésze, mindamellett, az így sem volna az eredeti gyanánt elfogadható, mivel Pollux a javítatlan szöveg szerint azt állítja, hogy az egy, fél és hatod talentum egészen voltak fizetendők, a mi mégis képtelenség, mert 500 drachma jövedelem után senki sem fizethetett 12-szer annyi jövedelmi adót.

Úgy látszik tehát, hogy Grote-ot a számok pusztán külső megegyezése vonzotta módszerében, s azoknak valódi értelmét mélyebben nem kutatta. Mert hogy ugyanazon jövedelemarány szerint miért érjen valakinek birtoka aránytalanul kevesebbet vagy többet, azt épen nem lehet érteni. Pedig Grote ezt állítja. Míg ugyanis szerénte az ötszáz mérős jövedelmének 12-szeres tőkeérték felel meg mint adótőke is egyuttal; addig a lovagának csak 10-szeres, az igásgazdáénak pedig csupán 5-szörös tőkeérték és adótőke. A tapasztalás bizonyítja, hogy a nagy birtok sohasem hoz aránylag annyi jövedelmet, mint a kis birtok, még akkor sem, ha a birtokos azt maga kezeli. Bizonyos pedig, hogy az első osztályu nagyobb birtokosok Athénben többnyire bérbe adták telkeiket ¹⁾, hogy így az államügyekkel annál zavartalanabban foglalkozhassanak ²⁾. Ilyenkor ter-

¹⁾ Ἄπας μὲν γὰρ ὁ δῆμος ἦν ὑπόχρεως τῶν πλουσίων. Ἡ γὰρ ἐγκώργουρ ἐξείρισ . . . Plut. Solon. 13.

²⁾ Utóbb, mily káros kinövések támadtak ebből, nem fejtegetjük

mészetes, hogy a bérlőnek is kellett hasznának lenni, s így a tulajdonos a valóságos jövedelemnél jóval kevesebbet kapott ¹⁾). A lovagok azonban és igások, kik gazdaságukat maguk kezelhették, arra kétségkívül több gondot is fordítottak és törekedtek belőle kitelhető legnagyobb hasznot huzni. Ha már most tekintetbe vesszük azt is, hogy ez utóbbiaknál az egész jövedelem egy kézben maradt, nem mint a gazdagabbaknál, hol abban a bérlő is osztozott a tulajdonossal, úgy épen nem lehet semmi ok, miért kellett volna az alsóbb osztályukat az első, illetőleg a második osztályhoz képest aránytalanul kevesbé megadóztatni.

Egyébiránt mi Grote számításaiban valóságos el- lenmondást is vélünk látni. Ha ugyanis Grote a 300, illetőleg 200 dr. jövedelemnek megfelelő 3000 és 1000 drachmát tőkeértéknek veszi, vagyis ama 300, illetőleg 200 drachmát jövedelmező birtok értékének, úgy ez tőkéletes képtelenséget foglal magában. Mert bizonyos az, hogy a telek és minden tárgy valóságos értéke egyenes arányban van annak mindenkori jövedelme és hasznával, eltekintve különben a tárgy nagyságától, kiterjedésétől és a többi, s figyelmen kívül hagyva természetesen azon tárgyakat, melyeknek nem annyira általános értéke, mint inkább csak viszonylagos becese vagyion. (*pretium affectionis*).

Már most legyen A lovagnak 400 dr. jövedelme X birtokról, B igásgazdának pedig 200 dr. jövedelme Y birtokról; világos ekkor, hogy X értékének is kétszer akkorának kell lenni mint Y-ének. És ez Grote-

¹⁾ A tehetősebbek, ha maguk gazdálkodtak is némelykor, egyéb gondjaik mellett gyakran nem fordíthattak kellő figyelmet a mezei munkára, s ily esetekben aztán a szolgasereg mikép szokott dolgozni, igen jól tudjuk.

nál a mint látszik, nem így van. Mert szerénte a 400 drachmát hajtó X-nek tőkeértéke 4000 dr.; ellenben a 200 drachmát hajtó Y-nak csak 1000 dr.; tehát amannak nem fele, hanem csak negyed része. Mikép lehet ez? Hogy X és Y birtokok egymástól különbözhetnek, például nagyságra, fekvésre és sok más minőségre nézve, az itt nem jöhet tekintetbe, s e számításban mitsem változtat, mivel e szerént a tőkeérték az adót illetőleg csupán és egyedül a jövedelem alapján határozatit meg. Nem lehet itt azt mondani, hogy X négyszer nagyobb Y-nál, azért az értéke is négyszer akkora; mert ha huszszor nagyobb volna is, jövedelme csak kétszer nagyobb mint Y-é, értékének is csak kétszer akkorának szabad lenni ez adószámításnál. Ime a képzelenség Grote számításában! Boeckh e tekintetben nem tévedett, mert ő a tőkeértéket az adótőkétől, céljára nézve igen helyesen, megkülönbözteti.

De még avval sem mentheti itt magát Grote, hogy ő épen ellenkezőleg azzal, a mint előbb cáfolgattuk, inkább azt állítja, miszerént a kisebb birtok több jövedelmet hoz, mint a nagy, természetesen bizonyos arányban; például, hogy míg az ötszázmérőse $8\frac{1}{5}\%$ -ot hajt, addig a lovagé már 10-et, s az igásgazdáé épen kétszer annyit, t. i. 20-at. Mert mi erre ismét csak azt mondánók: jól van; ha tehát az igásgazdának különben bármily kis birtoka nagy százalékot hajt, ebből is csak az következik, hogy e kis birtok is többet ér, mint az aránylag kevesebbet jövedelmező nagyobb birtok. Például ismét: A lovagnak 8z nagyságu birtoka jövedelmez 400 drachmát, ellenben B igásgazdáé csak 2z nagyságu birtoka jövedelmez 200 drachmát; mi következik ebből? Az, hogy noha A lovag birtoka négyszer oly nagy, mint B igásgazdáé, mégis amannak értéke

csak kétszer akkora mint ezé, mivel jövedelme is csak kétszer annyi. Mivel pedig az *ελοφορά* sem tisztán birtokadó nem volt, mintha az egyszerűen csak a birtok nagyságától, kiterjedésétől függött volna, eltekintve a haszontól; sem tisztán általános jövedelmi adó nem volt, mintha t. i. már eredetileg, Solon törvényei értelmében, más mint földbirtok után is szedetett volna; hanem a mindenkori jövedelemtől föltételezett földbirtok utáni adó, mint szokták mondani, földjövedelmi adó volt, — következik, hogy e minősége szerint kellett is kivetnie, s így ha nagyobb volt valamely telek után a jövedelem, ennek értéke is nagyobbodott, és evvel egyenlő arányban az utána járó adónak is nagyobbnak kellett lennie.

És így, úgy hiszszük, eléggé kimutattuk, hogy Grote számításai semmi esetre sem állhatják ki a szigoru bírálatot, mondhatnók, sokkal kevésbé, mint Boeckh számításai. Utóbbinak hibás véleményét követik mégis igen sokan ¹⁾, kiknek cáfolása ép ezen okból fölösleges lenne. Hüllmann különálló téves nézetét szintén saját értékére szállítottuk alá; egyéb eltérő véleménynyel pedig nem találkoztunk.

Mindezek után bizonyára elmondhatjuk, hogy sem a külföldi tekintélynek könnyelmű megvetése, sem a hazai tudományosság iránti elfogultság, hanem meggyőződésünk késztet elfogadni amazok ellenében inkább Télfy véleményét, és vele együtt állithatjuk: „Ex his jam effici cogique potest, Solonem pentacosiomedimnis 6000 drachmas seu talentum, equitibus 3000 drachmas, seu semitalentum et jugatoribus 1000 drachmas seu

¹⁾ Wachsmuth. II, 72. — Schoemann I, 458. — Hermann, ki munkája 365. lapján egyszerűen Boeckhre utal. — Lübker. Reallexicon d. class. Alterth. Leipzig. 1867. *πρόσοδοι*, B.

sextantem talenti, id est, decem minas constituisse pro minimis tributi fundamentis, ita ut pentacosimedimnus de uno talento et ultra, eques de semitalento et ultra et jugator de sextante talenti et ultra debuerit tributum conferre“¹⁾).

IV.

Az εἰσφορὰ története.

Az εἰσφορὰ első példája 200 talentumnyi összeg erejéig 428-ban K. e. (ol. 88, 1.) fordul elé a történelemben²⁾, mikor Mytilene megszállása az attikai állam erejét szerfölött igénybe vette, s azért tél felé ki is iratott³⁾. Vajjon azonban egyáltalán, történetileg is ez volt-e az első jövedelmi adó, vagy csak első a peloponnesusi háboruban, nem egészen bizonyos. Thucydides az előbbit látszik érteni, és Boeckh is ezt fogadja el⁴⁾, noha pusztán azon körülmény, miszerént csak ekkor említetik történelmileg, azt is jelenthetné talán, hogy azelőtt csak igen ritkán fordult elé. Utóbb már fölötte gyakorivá lön, mivel Aristophanes Lovagjaiban⁵⁾ róla mint megszokott intézményről beszél, ol. 88, 4., tehát

¹⁾ Συναγωγή, Comm. 904. — V. ö. Értekezését Solon adótörv. és a Κλειώ című triesti lap 1868, 351. számában u. attól. Τὸ Σολώνειον τίμημα.

²⁾ Προσδεόμενοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι χρημάτων ἐς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τὸ τ ε π ρ ῶ τ ο ν εἰσφορὰν διακόσια τάλαντα... Thucyd. 3, 19.

³⁾ Boeckh. 0·01-ot vél, az adótökét 20,000 talentumra számítva. II, 56.

⁴⁾ Staatsh. II, 4.

⁵⁾ 922.

alig három évvel később ¹⁾. Más mint hadi célra Attikában ritkán használtatott, kivéve némelykor, midőn a közigazgatási pénzek hadi célokra fordítatván, újra helyreépítolandók valának, vagy az adósságokat kelle törleszteni. Egyéb államokban már békeidőn is többször elékerül ²⁾.

Solon korától kezdve, idők folytán, minő változásokon mehetett keresztül az *εὐφορία*, csak úgy leszünk képesek meghatározni, ha az alkotmányon és különösen az osztályokban végbevitt változásokat is figyelemmel kísérjük.

Clisthenes, (510. K. e. ol. 67, 3.) ki Solon törvényeit tökélyesíteni akarta, a régi négy *phyle* helyébe a demokratia emelése végett, mint Herodotból ³⁾ tudjuk, tizet rendelt ⁴⁾. Solon osztályozását azonban alig érinté, és alapjában kétségkívül változatlan maradt az utóbb is. Mindamellett bizonyos, hogy az állam és egyesegek gazdaságának növekedtével Solon *censusa* jóval a birtokon alul maradt; az ötszázmérősök nem csak többen voltak, mint azelőtt, hanem sokkal gazdagabbak is, és így jobbára felül az ötszázmérőn. Továbbá a második osztály az elsőhöz, s a harmadik a másodikhoz igen közeledett, és általán kevés régibb polgár lehetett közel a Solon által megállapított 300 és 200 legalsó határokhoz; s innen van, hogy Aristides az archoni kiváltságot az első osztálytól jónak látta elvenni ⁵⁾.

¹⁾ Staatsh. II, 4. V. ö. II, 56. 57.

²⁾ Arist. Polit. VI, 5. — V. ö. Staatsh. II, 4.

³⁾ V, 66 : *μετὰ δὲ τετραφύλους ἐόντας Ἀθηναίους δεκαφύλους ἐποίησε.*

⁴⁾ Neveiket I. Pollux VIII, 110. — Bövebben I. *Συναγωγή* 6—8, és Comm. 6, 8.

⁵⁾ *γράφει ψήφισμα, . . . τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι.* — Plut. Aristid. 22.

Természetes, hogy mindezen körülmény az *εισφορά*-ra, ha csakugyan előfordult már ezen időkben is, semmi más változással nem lehetett, mint hogy legfőlebb többen fizették azt, és így, habár birtokuk nagyobbodott is, tekintettel e szaporodásra, aránylag kisebb mértékben. Nem így a peloponnesusi háboruk alatt.

Ekkor ugyanis az *εισφορά* oly gyakorta követeltetvén ¹⁾, többé már nem csak az ingatlan hanem ingó vagyon is megadóztatott; de meg a census sem volt már eléggé alkalmas, mivel a birtok túlságosan felszaporodott ²⁾. Egyébiránt a régi nevek megmaradtak még, nem csak ol. 88, 1 ³⁾, vagyis 428-ban K. e., hanem később is feltalálhatók az osztályok. Aristophanesnél ⁴⁾ ol. 88, 4. 425-ben K. e. noha felsőbb osztályu ifjuság is előfordul a lovasok között, mégis a lovagi osztály még mint ilyen is szerepel, és ol. 93, 3. 406-ban K. e. a két felső osztály említve van Xenophonnál ⁵⁾. — Ugyanezen háborus időkben a legalsó osztályuak az állam által fegyveres szolgálatra felszereltettek ⁶⁾.

Euclides után, (ol. 94, 2. 403. K. e.) kinek archon-ságával az attikai államéletben egészen új korszak kezdődik, Solon osztályozása, mely már az uralom és gaz-

¹⁾ Mily óriási kincs volt pedig együtt Athenben a háboru kitörése előtt, olvashatni Thucydidesnél. II, 13.

²⁾ Staatsh. II, 41. — Csak így lehet képzelné, úgymond szerző, Euripidesnek kevéssel utóbb mint ol. 96, 4. 393. K. e. tett azon indítványát, hogy az összes vagyon 40-edé irassék ki 500 talentum beszerzése végett; mivel Solon censusa szerint úgy mind a 20,000 polgárnak ötszáz mérőnek kellett volna lennie. — Természetes: e számítás a tőke-érték és adótoke közti különbség szerint történik.

³⁾ *ἐπλήρωσαν ναῦς ἑκατὸν ἑσβάντες αὐτοὶ τε πλὴν ἰππεῶν καὶ πεντακοσιομεδίων* ... Thucyd. III. 16.

⁴⁾ Lovagjaiban.

⁵⁾ Hell. 1, 6.

⁶⁾ Thucyd. 6, 43. *ἐπτακόσιοι* — *θητες*.

dagság idejében sem vala biztosan alkalmazható, nem állhatott meg többé a vagyoni állapot akkori zavara mellett, mivel a különféle szükségek, forgalom és pénzérték is változtak. A mennyiben tehát már előtte el nem töröltetett volna Solon osztályozása, Nausinicus alatt gyökeresen átváltozott.

Ez ugyanis 378-ban K. e. (ol. 100, 3.) archon levén új censust hozott be ¹⁾, melyről azonban nem eléggé világosan vagyunk értesülve. Csak két erre vonatkozó adattal birunk; ezek egyike szerént a legfelsőbb osztályban 15 talentummal bíró csak 5 talentumtól fizet jövedelmi adót ²⁾; a másik adat szerént pedig az egész ország *τίμημα*-ja 5750 talentum ³⁾).

Ezekből tehát bizonyos, hogy Nausinicus után már különbséget tettek a tőkeérték *οὐσία* és adótőke *τίμημα* között, mely utóbbihoz aránylag vettetett ki azután a jövedelmi adó *εἰσφορά*. Az ekkor már behozott birtokkönyvbe ⁴⁾ az ingó és ingatlan vagyon egyiránt bejegyeztetett, t. i. a telek és házon kívül a tőkepénz, rab-

¹⁾ *Συναγωγή* Comm. 909.

²⁾ *πεντεκαίδεκα γὰρ τάλαντων τρία τάλαντα τίμημα*. — Demosth. Aphob. ell. I, 815; és II, 836 : *κατὰ τὰς πέντε καὶ εἰκοσι μνῆς πενταχοσίας εἰσφέρειν* — drachmát t. i.

³⁾ Polyb. II, 62, 7. — Midón Polybius ezen 5750 talentumot az egész állam összes vagyoneértékének mondja, (... *τότε χρίαντες ἀπὸ τῆς ἀξίας ποιῆσθαι τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφορὰς, ἐτιμήσαντο τὴν τε χώραν τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν, καὶ τὰς οἰκίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν οὐσίαν ἀλλ' ὅμως τὸ σὺμπαν τίμημα τῆς ἀξίας ἐνέλιπε τῶν ἑξακισχιλίων, διαχοσίους καὶ πενήκοντα τάλαντοισ'*) nyilván hibázott, mert ezen összeg nem az összes tőkeértéket jelenti már, hanem csak az adótőkét. Több mint ötször annyinak kellett lenni az egész vagyonnak, mivel több mint valószínű, hogy a többi fölvehető osztályokban a vagyonnak nem $\frac{1}{5}$ -e, hanem még kevesebb része volt adó alá eső; sőt a szerfelett csekély vagyon alig is jöhetett tekintetbe. — Staatsh. II, 26. — Ellenben fölötte valószínűtlen Schoemann azon hypothesis, hogy a *τίμημα* itt a jövedelmet is jelenthetné. I, 460.

⁴⁾ A telekkönyvekre nézve általában l. Staatsh. II, 53 és egyebütt.

szolgák, termékek, barmok és a többi ¹⁾). Az adótőke a felsőbb osztályban a birtok $\frac{1}{5}$ -e volt; a többi osztályokban pedig kétségkívül kevesebb; mivel Demosthenes világosan mondja, hogy csak azok, kik a legmagasb censushoz tartoztak, fizettek 25 mina után 500 drachmát ²⁾). Az osztályok száma valószínűleg négy volt ekkor is; mily arányban fizettek azonban az alsóbbak, nem bizonyos. A legalsó osztályban a legkisebb tőke, melynek részletétől az adó fizettetett, valószínűleg 25 mina volt ³⁾).

A Nausinicus által behozott adózási rendszerrel szoros egybefüggésben van a symmoriák vagy együttadózók egyleteinek intézménye is az adók kivetése- és behajtására ⁴⁾), mely tartott azután legalább is a 108 ol.-ig ⁵⁾).

Ezen új intézmény következőleg vala szervezve.

A tiz törzs mindegyike kiválasztott 120 leggazdagabb polgárt, s e 120 két, 60 személyből álló symmoriára oszlott, úgy hogy a symmoriák összes száma 20,

¹⁾ L. Polybius imént idézett szövegét, nem különben Demosth. Aphob. ell. I, 816, hol örökségét számlálja elé.

²⁾ Aphob. ell. I, 815 : *εις γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἑμοῦ συνειτάξαντο κατὰ τὰς πέριτε καὶ εἴκοσι μινᾶς πεντακοσίας δραχμᾶς εἰσφέρειν, ὅσονπερ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέγερον.*

³⁾ Staatsh. II, 54. E feltevésből kiindulva, nagynevű szerzőnk az adózási táblákat is felállítja, természetesen csak példa gyanánt, melyek szerént a különböző osztályok adóztak volna. Mi ezeket rövidség okáért helyesebnek tartottuk csupán megemlíteni. — Ugyanesak Boeckh (II, 55.) állandónak mondja Athenben azt, hogy az adótőke és vagyon között különbséget tettek, természetesen mivel felteszi, hogy Solon alatt is úgy volt, mint Nausinicus idejében. Holott pedig az utóbbi korában történ intézkedés épen azt bizonyítja, hogy azelőtt nem lehetett úgy, mivel ekkor mint új említettük; de meg nem is hihető, hogy a demokrat szellem növekedtével a felsőbb osztály számára tettek volna előnyös engedményeket. V. ö. Solon adótörv.

⁴⁾ Törvényeit l. *Συναγωγή* 911—916.

⁵⁾ Staatsh. II, 60.

az azokban foglalt polgárok száma pedig 1200 vala. Minden egyes symmoriából ismét kivált a módosabb 15, tehát összesen 300. Ezek tartoztak az εισηγορά-t a többi polgárok helyett is előlegezni ¹⁾ (προεισφέρειν), mire azonban külön néphatározat kívántatott ²⁾.

¹⁾ Demosth. Polycl. ell. 1208....

²⁾ Így fogja fel körülbelül ez intézményt Schoemann I, 460. — Demosthenes Olynth. beszédeinek értelmezője (Συναγωγή 911 és 912) más alakban ugyan, de lényegileg mégis ugyanazt látszik mondani, noha nem eléggé világosan. Első helyen t. i. egyszerűen állítja, hogy minden symmoriában 60 a leggazdagabb polgárokból való (οἱ πάντ' πλούσιοι), 60 pedig a kevesbé gazdagok közül (ἤττον πλούσιοι); és a gazdagabbak (οἱ πλουσιώτεροι) — tehát amazok összesen 600-an összeadják az adót a kevesbé gazdagok helyett (ὕπερ τῶν ἤττον πλουσίων — vagyis a másik 600 helyett. — A második helyen meg azt mondja, hogy az összes symmoriatagok (1200) két részre oszlanak; e részek ismét két-két részre válnak, úgy hogy mindegyik 300-at vagyis 5 symmoriát foglal magában. És így folytatja: οὗτοι δὲ ἕστωσαν οἱ τριακῶσιοι οἱ πάντ' πλούσιοι οἱ πρώτοι. — Hi autem tercenti e ditissimis sint primi, — ezek pedig háromszázan a leggazdagabbak legyenek az elsők. — E mondat nem correct. Ugyanis itt a οὗτοι szónak nincs világos jelentése, mivel az előbbi sorokból nem tudjuk, vajjon melyik 300-ból álló csoportra vonatkozik, minthogy ezek itt még gazdagság szerint nem különböztetnek meg. Igaz ugyan, hogy a következőkben közelebbi meghatározásul ott vannak a οἱ πάντ' πλούσιοι szavak, de úgy minek a οὗτοι? Ám azonban habár megállhat is e szó, egyszerűen mint a két mondat összefüzdője ily értelemben mintegy: az ekép megosztott 300 leggazdagabb pedig...; még sem lehet határozottan kiolvasni, vajjon a 300-ak csapatja csak egyszer vagy kétszer értendő-e? Az előbbi helyből azonban, mely világosan 600 gazdagabbat említ, következik, hogy itt is kétszer 300-at kell érteni, mivel a két hely két különböző kifejezése: οἱ πλουσιώτεροι és οἱ πάντ' πλούσιοι teljesen egyenértelműek, miután amaz a megelőző οἱ πάντ' πλούσιοι-ra vonatkozik. — Ezek szerint tehát két egymással egyenlő 300-ak csoportja lett volna egymás mellett, melyek közül mindegyik a másik hozzátartozó 300 helyett előlegezett volna. Boeckh (Staatsh. II, 63.) ezt nem tartja valószínűnek, hanem úgy hiszi, hogy az egyik 300-ból álló gazdagabb csapat magasabb osztályt képezett a másiknál. — Wachsmuth is (II, 98.) ily nézetben van, mely szerint t. i. talán a másik 300-as csapat másodrangú lenne; a többi 600 képezné azután a harmadik osztályt, az 1200-on kívüliek pedig a negyediket; s így állana elé Nausimicusnak is négy osztálya. — Staatsh. II, 70: a προεισφορά-t csak az első 300 adta.

Azonban épen nem kell hinni, mintha csak ezen 1200 adózott volna; a hadi költségekhez járultak a többi polgárok is, habár mint tulajdonképi tagok nem tartoztak is a symmoriákba ¹⁾).

Egyáltalán az *εισφορά* fizetése alól, kivéve az egészen szegényeket, senki sem vala fölmentve, s mint érintettük is már, ez utóbbi időkben különösen, járultak hozzá a három felső osztályon kívüliek is, esakhogy nincs róla tudomásunk. mily arányban. A scholiasta ²⁾) a kereskedőket ugyan adómenteseknek mondja; Boeckh azonban ez állítást hibásnak véli, állítván viszont, hogy valószínűleg csak a hadi szolgálattól voltak fölmentve a tengeri kereskedők ³⁾). Fizette azt mindenki, különösen tudjuk ezt a symmoriák idejéből, Demosthenes mint árva sem vala fölmentve ⁴⁾), s nem Harmodius és Aristogiton annyira kiváltságolt utódai sem. Nem valának attól fölmentve sem a polgárokul fölvettek (*δημοποίητοι*), sem a trierarchák, sem a zsellérek, sem a szolgák ⁵⁾). Annál kevesbé lehettek volna fölmentve azok, kik *ισοτελής μέτοικος* ⁶⁾) és *πρόξενοι* ⁷⁾) név alatt fordulnak elé ⁸⁾), s kik a többi polgárokkal egyenlő jogokat élveztek, s a terheket is egyenlően viselték, s így természetesen azok sem, kik nem laktak ugyan Attikában, hanem mégis birtak ⁹⁾).

¹⁾ Staatsh. II, 64.

²⁾ Aristoph. Plut. 904 : *Όταν χορημάτων ἢ εισφορὰ πρὸς τὴν πόλιν οἱ ἔμποροι ἀζήμιοι διαφνλάττονται, ὡς τὴν πόλιν ὠφελοῦντις πλείστα διὰ τῆς αὐτῶν ἐμπορίας. Συναγωγή 906.*

³⁾ Staatsh. I, 95.

⁴⁾ L. Aphob. ell. beszédeit.

⁵⁾ Συναγωγή 910, 913, és Comm. 913. — Hell. Alterth. II, 98. — Staatsh. II, 4 és 74.

⁶⁾ Συναγωγή 32.

⁷⁾ Συναγωγή 1239.

⁸⁾ Mindkettőt l. Staatsh. II. 77.

⁹⁾ Demosth. Lept. ell. 469.

Ennélfogva Demosthenes igazán elmondható: „*Τῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως εἰσφορῶν... οὐδεὶς ἐστ' ἀτελής*“, — a hadviselésre és az állam biztosságára szükséges adók alól senki sincs fölmentve ¹⁾).

A symmoriák intézménye különösen a munka könnyítésére és gyorsítására vala szánva; de számos visszaélésre adott alkalmat, mivel azoknak tagjai sokszor a terheket a szegényebbekre rótták ²⁾. Azon felül, míg kezdetben nem lehetett attól tartani, hogy valaki kevesebbre becsüli vagytonát, s azért az állami hivatalos pótbecslés ritkán fordulhatott elé; nem így volt már a symmoriák idejében; s innen van, hogy többször újabb hivatalos becslések is történtek a census meghatározása végett ³⁾).

Mindegyik symmoriának megvolt a maga elnöke, gondnoka és kivetője ⁴⁾. A legfelsőbb hatóságot, melynek felügyelete alatt az egész intézmény állott, a hadvezérek képezték ⁵⁾, épen mivel ezen adó csak a hadi költségek fedezésére szolgált, és azért az *εἰσφορά* nem is került a közkinestárnok kezébe (*ἐπιμελητῆς τῆς κοινῆς προσόδου*), hanem bizonyára egyenest a hadi pénztárba tetetett, mely a közpénztártól el vala különítve ⁶⁾).

A hadvezérek ítéltek eléforduló viszályok alkalmával, ha például valaki megterhelve érezte magát, vagy cserélni is akart ⁷⁾, vagy mikor a visszafizetésről volt szó, és némelyek nem akarták volna megadni, az

¹⁾ Lept. ell. 462., hol Harmodius és Aristogiton utódai is említetnek.

²⁾ Staatsh. II, 74.

³⁾ Staatsh. II, 59.

⁴⁾ Staatsh. II, 69. L. még I, 169 is, hol az adószedők is említetnek, *ἐκλογεῖς*.

⁵⁾ *Συναγωγὴ* 915.

⁶⁾ Staatsh. I, 179. — Ellenőrökről l. u. o. 198.

⁷⁾ Demosth. Phaenipp. ell. 1046.

illető, ki előlegezett, pert indíthatott ¹⁾. Egyébiránt az *εισφορά*-val adósak nem soroztattak a nyilvános és közönséges adósok közé, hanem egyszerűen, ha valaki nem akart közülök fizetni, az állam reá tette kezét birtokára ²⁾, és azt a poleták által eladatta ³⁾. Végre, hogy semmit említés nélkül ne hagyjunk, az elmaradt hadi adó utólagos behajtására alkalmmilag választott férfiak is említetnek ⁴⁾.

Ennyiből áll mindaz, mit a Nausinicus utáni időkben fennálló rendkívüli hadi adóról mondhatunk. Míg a symmoriák valószínűleg érvényben voltak (ol. 8.), a hadi adó is ezek szerint fizettetett. Később, a politikai viszonyok változtával, a különféle intézmények is lényegesen átváltoztak.

A Fülöp elleni küzdelmek alatt az osztályozás még eléfordul, és Demosthenes symmoriái (ol. 110, 1. 340. K. e.) ezen alapulnak ⁵⁾.

Antipater (ol. 114, 2. 323. K. e.) a polgárjogot oly osztályozástól tette függővé, melynek értelmében 12000 polgár, nem birván 2000 dr. értéket felmutatni, elvesztette polgárjogát ⁶⁾.

Kassander (ol. 115, 2. 319. K. e.) itmét új osztályozást rendelt kisebb alapon, s a polgárjog teljes élvezése 1000 drachmától föltételeztetett ⁷⁾.

¹⁾ Demosth. Pantaen. ell. 977.

²⁾ Demosth. Androt. ell. 609. V. ö. Staatsh. I, 415.

³⁾ *Οἱ πωληταὶ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ κατὰ προθεσίαν καὶ μὴ ἀποδιδόντων πιπράσκουσι τὰς οὐσίας ὑπόκεινται δὲ τοῖς πωληταῖς καὶ ὅσοι τὸ διαγραφὴν ἀργύριον ἐν πολέμῳ μὴ εἰσφέρωσιν Συναγωγὴ 256.*

⁴⁾ Staatsh. I, 170.

⁵⁾ E symmoriák az előbb említettektől egészen különböznek. Ezen intézmény értelmében t. i. 10 talentum után egy hajót kellett fölszerelni, mihez azonban a vagyontalanabbak is arányosan járultak. Bővebben l. Staatsh. II, 113.

⁶⁾ Diodor. XVIII, 18.

⁷⁾ Diodor. XVIII, 74.

Demetrius Pol. (ol. 118, 2. 307. K. e.) a régi szabadságot újra helyreállítani törekedett. Az előbbi tiz törzshez még kettőt adatott, mely két új törzs később is megmaradt ugyan, de más név alatt ¹⁾. A tizenhar-
madik már a császárok korába esik ²⁾.

A római időben az alkotmány névleg ugyan meg volt még, csak hogy a külszin igen is esalt, mivel a benső, valódi nemzeti élet rég elköltözött — talán, hogy idők multával egykoron újra feltámadjon!

¹⁾ Plutarch, Demetr. 10.

²⁾ Συναγωγή 9, 22, 23 és Comm. 9, 22, 23.

DE-BALLAGI CEZA

